SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

LIST ZA KNJIŽEVNOST I KULTURU

GODINA IV
BROJ 10

Uredništvo: Francuska 7, tel. 28-098
Administracija: Kardeljeva 31, tel. 24-001

BEOGRAD, UTORAK 6 MARTA 1951

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO

PRIMERAK
5 dinara

O ULOZI NAŠE LITERATURE IZMEDJU DVA SVETSKA RATA

Velibor Gligorić

U vreme kada se održavaju kongresi Saveza boraca i kada se ulazi u jubilarnu desetogodišnjicu Narodnooslobodilačkog rata, mislim da bi bilo potrebno da se u listovima, naročito omladinskim, govori o ulozi naše literature između dva svetska rata, kao i za vreme Narodnooslobodilačke borbe, u izgrađivanju revolucionarne svesti boraca za socijalizam. O ulozi naše literature u Narodnooslobodilačkom ratu pisalo se po oslobođenju, istina fragmentarno, dok je bilo malo reči o ulozi naše literature u eposi između dva svetska rata.

Literatura između dva svetska rata primila je na sebe veliki deo zadataka političko-ideološkog vaspitanja narodnih masa, dala veliki udeo u borbi radničke klase. Reč je o onoj literaturi u kojoj su pisci svojim delima odražavali progresivne smernice naroda, zauzeli borbeni stav protiv terora monarhističkih petokolonaških režima, manifestovali odanu ljubav prema slobodi naroda i privrženost borbi proletarijata kojom je rukovodila Komunistička partija. Oko jezgra ove literature, koja se naoružavala naukom marksizma-lenjinizma, okupili su se svi pošteni demokratski pisci koji su gajili istinsko rodoljublje i koji su osećali ugroženi položaj kulture od opasnosti fašističke najezde, svesni da je časno mesto pisca bilo u borbi vođenoj za demokratske slobode.

Stvaralaštvo naprednog pisca bilo je inspirisano borbenim raspoloženjima narodnih masa. Bilo je momenata kada je teror monarho-fašističkih režima dostizao kulminaciju u ugušivanju progresivne misli, kada je izgledalo da mračnjačke sile likuju u uslovima bezbednosti koje su za se nasiljem stvorile, pa se i u takvim uslovima stvorio front napredne literature, katkad i kao prethodnica u velikim akcijama koje je Partija preduzimala u demaskiranju politike reakcionarnih režima, u pokretanju masa na otpor. Napredna literatura je umela govoriti i Ezopovim jezikom kada je trebalo probiti obruč cenzure, policiskih i sudskih zabrana revolucionarne štampe, a narodne mase znale su da protumače takav jezik, da razumeju potsmisao teksta i da u njemu sagledaju njegovu pravu revolucionarnu sadržinu. Lik naprednog pisca u očima potlačenih radnih masa, u očima borbenog proletarijata bio je moralno svetao, lik koji je zračio hrabrim slobodoumljem, duhom nepomirljivosti sa ropstvom, lik zaslužan najlepših slobodarskih tradicija naroda.

Kada je Partija organizovala široke akcije u kulturnoj oblasti protiv petokolonaške politike monarhofašističkih režima napredni pisci su pojedinačno ili u ekipama obilazili razna mesta naše zemlje, istupali na književnim večerima i predavanjima, a svako njihovo istupanje duboko se utislo u svest masa, željnih istinske, pravedne, slobodne reči, svako njihovo takvo istupanje dalo je razmaha borbenom raspoloženju masa. Ovakvo njihovo istupanje bilo je praznik za mase koje su bile pune eksploziva gneva protiv ropstva, koje su u naprednim piscima videle vesnike revolucionarne bure koja će odagnati ubilačka mračnjaštva i ropska poniženja. Mase su davnima živele od revolucionarnog daha takvih literarnih poseta, kao da su bile ozarene najlepšim nadama budućnosti. Nezaboravne su one literarne večeri u Fizičkoj sali Beogradskog univerziteta koje su, na domaku Glavnjače, izvanredno sugestivno delovale na mobilizaciju borbenog duha studentske omladine, davali joj veliki moralni potsticaj za njeno obračunavanje sa izdajnicima naroda, za njene pripreme da u Narodnooslobodilačkom ratu pokaže primer najuzvišenijeg patriotizma i herojstva, najodanije ljubavi prema domovini i njenoj nezavisnosti.

Napredni pisac borio se žilavo protiv svakog pokušaja postavljanja bilo kakvih reakcionarnih pozicija u našem kulturnom životu, otvorenih ili kamufliranih. Njegov hrabar, karakteran, slobodarski stav u javnosti onemogućavao je da ovakvi pokušaji imaju bilo kakav uticaj na omladinu ili inače na mase. On je frazerske istupe »gvozdene garde« ili sličnih fašističkih organizacija izložio ruglu smeha i satirao ih je pre nego što su i mogle pustiti koren u našu sredinu. Antikomunistički bilteni, koji su na policiske table svakog svog novog primerka ispisivali sa divljom mržnjom imena naprednih pisaca, svedoče i o besu nemoći policije da uguši stvaralaštvo naprednog pisca i da preseče njegove veze s narodom. Streljanje Otokara Keršovanija i drugih naprednih pisaca, odmah u početku okupacije u Zagrebu, rečito govori o izlivu nakupljene varvarske mržnje kapitalističke reakcije na naprednu literaturu, i o osvetničkoj odmazdi petokolonaša za stav napredne literature protiv njihove izdajničke politike.

Između dva svetska rata skoncentrisan je najveći interes progresivne čitalačke publike na one literarne radove koji su kritički odražavali raspadanje buržoaskog društva, surovi grabež materijalnih bogatstava na brodu koji tone, izobličeni lik kapitalista koji u svoju imovinu ubrajaju i ljudske duše i ljudske karaktere i na one literarne radove koji su sadržavali revolt, borbeni protest, pobunu proletarijata protiv ropstva i eksploatacije. Zabranjena zbirka pesama, posvećena borcima protiv fašizma u građanskom ratu Španije imala je dubokog odjeka u demokratskim redovima koji su se dizali protiv policiskog terora u Jugoslaviji. Univerzitetska, srednjoškolska, radnička omladina znala je takve pesme naizust.

Nisu bili samo članci na udarcu cenzure. Poezija i proza bile su proskribovane samo ako su vlasti uočile iole slobodniji duh u njihovom tekstu, ili ako se potpis pisca nalazio u evidenciji policije. Bilo je momenata kada su se tekstovi časopisa morali nositi radi dozvole štampe direktno u policiju gde su ih cenzurisali policiski pisari, analfabeti u literaturi. Sa primitivnom grubošću otsecali su ona mesta, koja su im zbog naučne terminologije bila nepristupačna, ili su bila stilski zagonetna, unakazujući tako i one literarne tekstove koji nisu imali direktne političke sadržine. Zlo su prolazili tekstovi i onih pisaca koje su politički cenzori odoka ocenili kao »levičare« i »antidržavne«. Na stranu i to što je napredni pisac vrlo često bio prinuđen da svoju reč lišava konkretnosti, da je umetnički osiromašava da bi prošla ispod noža koji je katkad bio u grubim mesarskim, a katkad u vrlo vičnim, prepredenim rukama. U ovakvim uslovima i u vremenu kada su se krupni događaji razvijali vratolomnom brzinom, a napredni pisac je živeo u njima intenzivnom političkom borbom, nije ni moglo biti strpljivije i brižljivije literarne obrade u stvaralačkom radu. Pa ipak i u ovakvim uslovima pisanja pod neprijateljskim okom, u ovakvim uslovima hajke cenzure koja je imala za zadatak da nemilice uništava slobodoumni duh, duh progresa i umetnost s njim (monarho-fašistički režimi su u umetnosti gledali neprijatelja »reda, rada i zakonitosti« i države), stvarala su se i dela koja će u istoriji literature imati trajnu vrednost.

Borba sa reakcionarnom buržoaskom inteligencijom koja se bila izvештila u propagandnim mahinacijama, borba sa pretstavnicima dekadentne literature, koji su se iživljavali u anarho-individualističkom tretiranju književnosti, zahtevala je sigurno idejno oruđe. Partija je intenzivno radila na marksističko-lenjinističkom vaspitanju partiskih kadrova. Oni napredni pisci koji su delovali partiski u oblasti kulturnog života, sticali su teoriska i politička znanja, osposobljavali su se da ideološki deluju, putem literature, na svest masa. U redakcijama naprednih listova, koji su se osnivali inicijativom i brigom Partije, vodile su se vrlo žive principijelne diskusije po svim literarnim pitanjima i problemima. Stvoreni su bili potpuno demokratski uslovi za vođenje ovakvih diskusija. Ako je bilo razmimoilaženja po literarno-estetskim pitanjima, ostavljene su mogućnosti da se ona separatno objave, da se mišljenja sukobe i pred javnošću. Jaka principijelnost naprednih pisaca u diskusijama literarnih i naučnih problema dostigla je pred rat zavidnu visinu i davala je naprednoj literaturi sa svoje strane ugled i autoritet u narodnim masama. Velika zasluga napredne literature leži i u tome da je ona razbudila interes narodnih masa za književnošću i kulturnim životom, podigla njihov značaj koji je dotle bio kompromitovan »revolucionarnošću« raznih dekadentnih, buržoaskih književnih pokreta.

Narodni front je u danima preteće najezde fašizma okupio sve poštene demokratske naučne i literarne stvaraoce i radnike u borbu protiv kapitalističke izdaje. Svi oni koji su u svojim delima i u svojim javnim istupima izražavali iskreni patriotizam, iskrenu ljubav prema domovini, koji su bili verni slobodarskim tradicijama i verni privrženici kulture, odazvali su se akciji Komunističke partije u okupljanju progresivnih demokratskih snaga u impozantnu protestnu manifestaciju protiv fašizma i protiv uvlačenja naše zemlje u službu fašizma od strane profašističkih režima. Najtalentovaniji i najugledniji demokratski pisci i naučnici dali su podršku akcijama Narodnog fronta. Oni su i u Narodnooslobodilačkom ratu ostali verni borbi naroda protiv fašističkog okupatora i domaće izdaje.

Čitalačka publika ulagala je veliku veru u reč naprednog pisca. Ona je s toplom radošću pozdravljala svaki umetnički uspeh naprednog pisca kada je ovaj izrazio ono što duboko živi u njoj kao nada na bolje dane, u bolji život, kada joj je otvorio perspektive sudbonosne prekretnice sutrašnjice. Mladi ljudi su strasno dočekivali svaki literarni podvig naprednog pisca. Hrabrost duha, hrabrost slobodoumlja, nalazila su toplog odziva u mladim dušama. Napredna literatura, uopšte, a pojedini literarni radovi naprednih pisaca napose, upalili su prve vatre, izazvali buđenje revolucionarne svesti, uputile mladog čoveka u redove borbe proletarijata.

Rad naprednih pisaca u eposi između dva svetska rata spada u najsvetlije strane istorije naše literature. O njemu treba pisati, češće govoriti mladim generacijama. Mlade generacije treba da upoznaju kontinuitet velike borbe za nezavisnost naše zemlje koju je vodila naša Partija i putem literature. Mlade generacije treba da se upoznaju još bolje i još bliže sa literaturom koja je stvarana u Narodnooslobodilačkom ratu i koja je afirmisala na revolucionarnom delu, u najtežim vremenima života naroda, onu veliku ljubav prema domovini, njenoj slobodi i nezavisnosti, koju je pokazivala napredna literatura između dva rata. Mlade generacije našle bi u primerima ove literature još više moralnog idejnog potsticaja za svoju borbu, za svoja zalaganja u ostvarivanju viših ideala naroda, u ostvarivanju onih zadataka koje su uzeli na sebe u današnjici, koje će uzeti i u sutrašnjici.

Drago Gervais

Mi smo ustali...

1
Kako j' lepa istrijanska zemlja
i nebo nad njun!
I kako j' srećan čovek va nesreće
i žalostan va sreće.
I kako j' celi život
jedna vela žalost
i jedna vela radost.

2
Su me stirali z domi,
su misleli će me zdrobit
kot da svoju zemlju
se more pozabit.
Kad san domaka bil
san po svojen hodil,
kad su me stirali z domi
zemlju san va srce nosil.

3
Akad san doma prišal
ča san našal?
Stari su se va grobe smirili,
ma su se mladi rodili.
Za staremi san žalostan bil
na grob njin cvetak položil.
A z mlademi v'oštariju šal
i zakantal:
— Lepa mladost moja,
svaki dan na manje
kako ona trava,
ka se leti žanje.

4
Su misleli će nas ubit,
dušu nan pogubit,
ma mi smo živi ustali.
Zač kad smo trpeli
mi smo se smeli,
a kad su nas ubijali
mi smo i mrtvi zidali.

NOVI ASPEKT PROSVEĆIVANJA RADNIČKE KLASE

Piše:

(Crtež Džumhura)
MIŠA PAVIČEVIĆ

Izvlačenje iz zaborava Engelsove ideje o asocijaciji neposrednih proizvođača i ostvarivanje u praksi prvih iskustava koje je Pariska komuna počela da primenjuje u proleće 1871 godine, ravno pre osamdeset godina, ne samo što su počeli da menjaju iz osnova društveno-ekonomski položaj radnika pretvarajući ga iz proizvođača u proizvođača-upravljača privrede, već unose krupne promene u celokupni život i dalji društveni razvitak naše zemlje. S obzirom da je odumiranje države i njenih funkcija uslovljeno kulturnim nivoom stanovništva, prvi koraci na stvaranju slobodne asocijacije neposrednih proizvođača uneli su krupne promene u mesto i značaj kulturnog rada među radnicima, tako da je pitanje kulturnog nivoa radnika dobilo u novim uslovima sasvim drugi izgled i značaj.

Naravno da u prelaznom periodu uopšte, pa i u administrativnom socijalizmu, pitanje prosvećivanja radnika i kulturnog rada među radnicima ima veliki značaj. Ono je uslovljeno novim društvenim položajem radničke klase kao vladajuće klase novog društva. Međutim, novi način upravljanja — predavanje preduzeća na upravu radnicima — postavio je u sasvim novom svetlu pitanje kulturnog nivoa radnika.

U eri administrativnog socijalizma pitanje kulturnog nivoa često se i nehotično vezivalo isključivo za povećanje stručne kvalifikacije radnika, za podizanje proizvodnosti rada kao posledice bolje tehničke obučenosti proizvođača: kulturni nivo pretstavljan je ponekad isključivo kao uslov racionalnog rukovanja mašinama, te je i sam rad na kulturnom podizanju radnika ponekad motivisan osposobljavanjem radnika za rukovanje savremenom tehnikom. U novim uslovima kulturni nivo radnika postao je jedan od osnovnih faktora daljeg razvoja novog načina upravljanja i posebno osnovni faktor tempa uvlačenja neposrednog proizvođača u upravljanje, tempa likvidacije privredne funkcije države i odumiranja države uopšte.

Stoga je razumljivo što je trudbeničko upravljanje privredom pored ostalog postavilo na dnevni red i pitanje likvidacije neodgovornog odnosa, zapostavljanja i potcenjivanja kulturnog rada među radnicima, postavilo zahtev likvidacije nesistematskog i kampanjskog karaktera te aktivnosti u oblasti naše kulturne politike.

Činjenice su jasne i one sve govore da je pojačanje kulturnog rada među radnicima, uvođenje izvesnog sistema u tom radu i koordinacija svih zainteresovanih faktora u ovoj oblasti hitan i neodložan zadatak. U tom cilju su i usvojeni okvirni principi i zajedničke forme prosvećivanja radnika za sve republike. Međutim, otada je prošlo nekoliko meseci a da se u tom pogledu nije mnogo odmaklo. Doduše, većina sindikalnih organizacija je shvatila svu oštrinu i značaj prosvećivanja radnika i njihovog kulturnog razvoja kao osnovnog faktora u osposobljavanju trudbenika za upravljanje privredom. Napori koji se danas čine usmereni su na to da ta svest prožme i ostale sindikalne organizacije u zemlji, da kulturno-vaspitni rad među radnicima postane i u praksi najvažniji zadatak sindikata. Može se reći da se proces uspešno odvija u tom pravcu. Međutim, ostvarivanje ovog odgovornog zadatka — prosvećivanja stotina hiljada radnika, koji nisu imali prilike da prođu kroz škole ili su ih delimično svršili, ne može biti ni u kom slučaju stvar samo i isključivo sindikata, ma da je to, posebno u našim uslovima, osnovna sadržina i glavni zadatak njihovog rada. Na ovom zadatku moraju se angažovati svi faktori, tj. sve kulturne ustanove i organizacije i kulturni radnici koji u bilo kojoj meri učestvuju ili su pozvani da učestvuju u radu na kulturnom razvoju našeg radnog čoveka, na podizanju kulturnog nivoa našeg stanovništva. Izolacija sindikata na ovom planu, ili prepuštanje isključivo sindikatima ovog obimnog i komplikovanog posla sračunatog ne na godinu-dve već na duži period, samo bi usporila tempo prosvećivanja radnika a time i prouzrokovala sve one štetne pojave koje su, u ovakvom sistemu upravljanja privredom kao što je naš, uslovljene niskim kulturnim nivoom širokih slojeva radničke klase. Međutim, ne može se reći da su se i ostali faktori, u prvom redu prosvetni organi narodne vlasti, u istoj meri uključili u rad na prosvećivanju radnika. U nekim republikama još nisu izrađeni programi za početne i osnovne prosvetne tečajeve, u drugim se nimalo nije proširila mreža škola za opšte obrazovanje radnika, negde se diskutuje da li sad otvarati tečajeve ili na jesen iduće godine, itd. itd. Činjenica je da mi, kao što kaže drug Tito, nismo mogli čekati da svaki radnik postane obrazovan pa da počnemo stvarati radničke savete. Ali baš ta činjenica ne dozvoljava nam da — kad smo ih već stvorili — odugovlačimo sa kulturnim uzdizanjem radnika koje je poluga slobodne asocijacije neposrednih proizvođača. Baš ta kulturna zaostalost naših radnih masa sili nas da u što kraćem roku likvidiramo protivrečnost između kulturnog nivoa i načina upravljanja, da u što kraćem roku uskladimo kulturni nivo osnovne mase radnika sa najnaprednijim načinom upravljanja privredom i sa tendencijama celokupnog društvenog razvitka Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Na to nas sile i praktične pripreme koje su već izvršene u radnim kolektivima i posebno činjenica da je ovih dana posebnim zakonskim propisima sticanje stručnih zvanja radnika ubuduće uslovljeno određenim stepenom opšteg obrazovanja tj. određen stepen opšteg obrazovanja postao je uslov za stručno napredovanje radnika. Jednom reči sve činjenice govore da je rešavanje ovog pitanja sazrelo sa svih strana i da svako odgađanje nanosi štetu u raznim pravcima.

Međutim činjenica da se ipak sporo odmiče samo pokazuje da se i u novim uslovima, koji su bitno promenili celu situaciju, još gleda starim očima i još meri starim merilima.

A ta merila se moraju što pre promeniti. Mora se više pažnje posvetiti problemu prosvećivanja i kulturnog rada među radnicima, više snaga i kadrova angažovati na ovom poslu koji nije više samo elemenat naše kulturne politike, već takođe i temelj privrednog razvitka cele zemlje i njenog kretanja napred, mora se operativnije rešavati pitanje programa i kadrova kao neophodnih uslova za otpočinjanje na celom frontu novog načina prosvećivanja radnika i najzad ostvariti koncentraciju napora svih faktora koji su pozvani i obavezni bilo kao državni organi i kulturne organizacije, bilo kao kulturni radnici da učestvuju na ovom prioritetnom zadatku naše kulturne politike. Jer, radnici ulažu napore da savladaju složenu problematiku upravljanja privredom, radnički saveti stiču prva iskustva upravljanja, ali znanja još nedostaje. I treba ga dati što pre, bez birokratskih odugovlačenja, bez nepotrebnih diskusija.

Devedesetogodišnjica Dr. Matije Murka

Dr Matija Murko, profesor slavenskih jezika i literature na Karlovom univerzitetu, pretsednik Slavenskog instituta u Pragu, naučnik svetskog glasa, proslavlja devedeset godina svoga života. Dr Murko je sav svoj život posvetio opsežnom naučnom radu, proširio i produbio sve one tradicije nekadašnjeg bečkog slavističkog centra koje, vezane za imena njegovih učitelja Miklošića i Jagića, dopiru čak do Kopitara i dalje do osnivača slavenske filologije Dobrovskog i Šafarika. Idući tako po ovom lancu doći ćemo do Kolara, ideologa slavenske uzajamnosti, čiji je veran sledbenik bio prof. Murko koji je neumorno radio na njenom ostvarenju. Tako on danas, u svojoj devedesetoj godini života pretstavlja živi spomenik razvoja i napretka slavistike dvaju stoleća. Njegov naučni rad odlikuje se širinom i dubinom koncepcije i pretstavljanjem novih osnova, koje osvetljava kroz prizmu celokupnog evropskog kulturnog zbivanja. Ovo se naročito odnosi na njegova dela o literarnoj istoriji slavenskih a specijalno južnoslavenskih naroda. Studijom o srpskim i hrvatskim narodnim pesmama i obimnom studijom o materijalnoj kulturi jugoslovenskih naroda otvara prof. Murko potpuno nove vidike i shvatanja o njihovom kulturnom životu.

Rodio se 10 februara 1861 u Drsteli kao sin sitnog seljaka u skromnoj kući usred Slovenskih Gorica. To je kraj poznat po divnim vinogradima, mekom melodičnom narečju i ljudima punim humora. Gimnaziju je učio u Ptuju i Mariboru i izdržavao se, kao većina tadašnjih siromašnih đaka, podučavajući druge đake.

Maribor je u to vreme igrao značajnu ulogu u buđenju slovenačkog naroda. Tu je izlazio prvi slovenački list »Slovenski narod«. Mladi Murko počeo se zanimati za život slavenskih i južnoslavenskih naroda, za razvijanje Kolarove ideje slavenske uzajamnosti. Kao maturant upoznaje se sa poznatim književnikom i tadašnjim pretstavnikom Slovenaca u Bečkom parlamentu, Raičem, koji mu pomaže da upozna dela Jagića, Miklošića i realistička shvatanja o slavenstvu Havličeka Borovskog. Da bi mogao slušati Miklošića, izabrao je za mesto svojih univerzitetskih studija Beč, centar tadanjih slavenskih studenata. Studirao je slavistiku i germanistiku, komparativnu lingvistiku, etnologiju i sanskrit. Najveći interes kod njega pobudio je Miklošić, osnivač komparativne slavenske filologije, sa kojim je uspostavio tesni lični kontakt i postao njegov saradnik pri obrađivanju raznog leksikografskog materijala. Još kao student Bečkog univerziteta toliko se istakao da je dobio doktorat »sub summis auspiciis« iz germanistike, posle čega mu je hrvatski pisac Trnski ponudio katedru za germanistiku na Zagrebačkom univerzitetu. Međutim K. Kuen-Hedervari imao je svog kandidata. O tome piše prof. Murko u svojim »Uspomenama« kako je posle deset godina dobio nalog da plati globu zato što na molbu nije bio nalepio taksenu marku. Tako se odlučio za slavistiku i umesto da pođe na naučno putovanje po Nemačkoj — otputuje u Rusiju i 1887 godine upiše se u Petrogradu na istorisko-filološki fakultet. Tu se posvetio proučavanju ruskog jezika i ruske literature. Da bi što bolje upoznao život ruskog naroda, putovao je po Rusiji. U Moskvi je studirao bogate izvore rukopisa i na tom poslu upoznao mnoge slaviste, kao Branta, prevodioca Miklošića i Gundulića, Šahmatova, Pipina, Ščepkina i dr.

Godine 1902 prof. Murko postao je redovan profesor univerziteta u Gracu. Osim slovenačkog jezika tu je još predavao istorisku gramatiku ruskog, češkog i poljskog jezika, i narodnu poeziju. U to doba je mnogo pisao, kao na primer o ruskom romanu, veliku monografiju o slovenačkom filologu V. Oblaku, o istoriji najstarijih južnoslavenskih literatura i o srpskoj i hrvatskoj narodnoj poeziji u nemačkoj literaturi. Sve više se posvećivao sistematskom studiranju narodne epike. U tu svrhu putuje 1909 godine kroz Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru i Dalmaciju proučavajući životne uslove u kojima je nastao narodni ep na Balkanu, tako da je danas nesumnjivo najbolji poznavalac jugoslovenske narodne epike. Posebno je proširio svoje naučne veze na sve strane i vodio brigu o našim studentima, što je bilo veoma teško, jer se i sam nalazio za vreme Prvog svetskog rata pod policiskim nadzorom austriskih vlasti, koje su vršile kontrolu njegove korespondencije zbog njegovih veza sa T. G. Masarikom.

Posle profesorske delatnosti u Gracu i neko vreme u Lajpcigu, posle Prvog svetskog rata bila mu je jedina želja da se vrati u domovinu, što se međutim nije ispunilo. Kako se u to doba u Pragu organizovala katedra za jugoslovenske jezike i literature, primio je 1920 godine ponudu i postao redovan profesor Karlovog univerziteta. Od samog početka zauzimao je vodeće mesto u Slavenskom institutu. Tako je prof. Murko poslednjih trideset godina svog života u Pragu ostao sa češkom i slovačkom stvarnošću.

(Nastavak na drugoj strani)

Andrej DEBENJAK

Kratke vesti iz inostranstva

H. Dž. Vels

DVE BIOGRAFIJE H. DŽ. VELSA

Nedavno su objavljene dve biografije engleskog pisca i naučnika H. Dž. Velsa. U Americi je izašla u izdanju edicije »Džon Dej kompani« u Njujorku Velsova biografija pod naslovom »H. Dž. Vels — prorok naših dana« od Antonine Valentin, autora biografije Leonarda da Vinčija. U kratkom vremenskom razmaku objavljena je ovih dana i u Engleskoj biografija H. Dž. Velsa od Vinsenta Broma, u izdanju edicije »Longmans«, u Londonu.

KROZ DELA TOMASA MANA

Pod naslovom »Čitanka Tomasa Mana« objavljen je nedavno u ediciji »A. A. Knopf« u Njujorku, izbor stvaralaštva ovoga velikog nemačkog pisca. Sastavljač ove knjige Džozef Vorner Endži dao je odlomke iz Manovih romana »Budenbrokovi«, »Čarobna planina«, »Jozef i njegov brat« i »Doktor Faustus«. Od pripovedaka štampane su »Tonio Kreger« i »Smrt u Veneciji«. U knjizi su objavljeni i eseji Tomasa Mana o Vagneru, Dostojevskom, Frojdu i drugim. Po mišljenju kritike ova knjiga pretstavlja znalački sastavljen uvod u književno delo Tomasa Mana.

BIOGRAFIJA RILKEA

Pod naslovom »Rilke — čovek i pesnik« nedavno je u izdanju »Apton-Senčeri-Krofts« u Americi objavljena biografija ovog znamenitog pesnika. Autor ove biografije Nora Videnbruk koja je prevodila Rilkea i redovno se sa njim dopisivala, osvežava sliku Rilkeova života i njegovih savremenika, a istovremeno daje neke manje poznate biografske podatke kao i analizu Rilkeove poezije.

CELOKUPNA DELA MARK TVENA

Tvenova celokupna dela objavljena su nedavno u ediciji »Harper« u Njujorku. Od dvadeset i dva toma, koliko iznose celokupna Tvenova dela, do danas je ova edicija objavila sedamnaest, dok će ostala biti uskoro objavljena.

ANTOLOGIJA TRANSCENDENTALISTA

U izdanju Harvardskog univerziteta nedavno je objavljena antologija pod naslovom »Transcendentalisti«. Istorija transcendentalskog pokreta, odnosno delatnost kruga umetnika okupljenih oko Emersona i Toroa, data je kroz antologiju članaka, eseja i pesama Margarete Fuler, Orestesa Braunsona, Džordža Ripliia, Bronsona Alkota, Viljema Eleri Čeninga. Antologiju je uredio Peri Miler.

KNJIGE KAO POKLON ORGANIZACIJA »UNESKO« I »KER«

Prema vesti američke književne revije »Satrdi Rivju«, preko organizacija »Unesko« i »Ker« sedamnaest država Evrope dobile su kao poklon knjige u vrednosti od pedeset hiljada dolara. Dodatak od sto pedeset hiljada dolara biće takođe upotrebljen za nove pošiljke knjiga. Pored jedanaest predviđenih evropskih država poklone u knjigama dobiće i Koreja, Japan, Pakistan i dr. Osamdeset i pet procenata ovi knjiga štampano je na engleskom jeziku.

TRI STARA MAJSTORA

U izdanju Oksfordskog univerziteta objavljene su nedavno tri značajne knjige iz oblasti slikarstva pod naslovom »Celokupna dela Paola Učela« od Džona Popa-Henesija, »Slikarstvo Hansa Holbajna« od Pola Ganca i »Direr i njegovo doba« od V. Vatsolda. Ove knjige sadrže mnogo istorisko-biografskog i kritičkog materijala o ovim velikim majstorima i njihovom vremenu. Sva tri dela ilustrovana su velikim brojem reprodukcija u boji.

ISTORIJA DRUGOG SVETSKOG RATA U SLIKAMA

Ovu novu vrstu istorije nedavno je objavila redakcija američkog ilustrovanog časopisa »Laif« pod naslovom »Lajfova istorija Drugog svetskog rata u slikama«. Tekstuelni deo ove istorije napisao je poznati američki pisac Džon Dos Pasos. Knjiga sadrži oko hiljadu fotografija, hronološki postavljenih, koje prikazuju značajne istoriske događaje Drugog svetskog rata. Mnoge slike ove istorije objavljene su u koloru. Pored fotografija ova istorija sadrži i izvestan broj raznih mapa. Na knjizi je radio veliki broj fotoreportera-saradnika »Lajfa«. Istoriju je uredio Artur Turtelot, a predgovor je napisao Henri Ljus.

STUDIJA MUZIKE DAKOMA PUČINIJA

U martu ove godine edicija »Simon i Šuster« u Njujorku objaviće studiju muzike velikog kompozitora operske muzike Dakoma Pučinija. Autor ove studije Džordž Marek hronološki daje razvoj Pučinijeve muzike uz neke nepoznate biografske podatke o ovom italijanskom kompozitoru koji se rodio u vreme kada je Verdi imao 45 godina.

NOVI FILM REŽISERA LUISA MAJLSTONA

Poznati američki filmski reditelj Luis Majlston, autor filmova »Na zapadu ništa novo«, »Miševi i ljudi« i drugih, nedavno je završio svoj novi film »Prolazi Montezume«. Ovaj film prikazuje borbe američke mornarice. Producent ovoga filma je Daril Zanuk, a glavnu ulogu tumači Ričard Vidmark, dobitnik Oskarove nagrade za ulogu u filmu »Svi kraljevi ljudi«. Film je sniman u tehnikoloru. Režiser Majlston je za ovaj film koristio velike manevre američke mornarice.

POD OKRILJEM SVILENOGA GOLUBA

Nakon kongresa mira u Varšavi, nakon mnoštva sakupljenih potpisa za Stokholmski apel i nakon gotovo milion unakaženih, pobijenih, i raznesenih Korejaca održano je nedavno zasjedanje Svjetskog savjeta pristalica mira u Berlinu. Nad glavama učesnika lebdio je golub mira izrađen od bijele svile. Na prošlogodišnjem kongresu u Varšavi bdio je glolub, što ga je za tu priliku nacrtao veliki, miroljubac i veliki »dekadent zapadne umjetnosti« (tako ga sovjetski socijalistički realisti nazivaju) — Pikaso. I pod tim »dekadentnim« golubom bijahu izrečene, između ostaloga, i klevete protiv naše zemlje. Vjerovatno da je to bilo u interesu svjetskog mira. Tako su barem govorile miroljubive pristalice Informbiroa. Nije to čudo. Oni što tako vješto priređivahu svijetu sudske procese i osude, bili su glavni režiseri toga kongresa.

Pokazalo se ipak da je Varšava nešto isuviše na istoku, pa je svileni golub ovaj put dolepršao malo bliže Zapadu i zaustavio se iznad glava apostola mira u Berlinu. Ima to svojih razloga. Na dnevnom je redu njemačko pitanje. A sjetimo se i brige, koju vodi sovjetska vlast u Istočnoj Njemačkoj za naciste. Sjetimo se napora što ih čini fon Paulus, slavni staljingradski zarobljenik, da uz očinsku Staljinovu brigu organizira armiju u Istočnoj Njemačkoj. Sjetimo se telegrama, što ga je Staljin poslao pretsjedniku Istočnonjemačke republike, da su »sovjetski i njemački narod u prošlom ratu dali najveće žrtve«. Dirljivo. Samo što ne reče: mi smo za istu stvar krv lili.

I tu u Berlinu našli su se pretstavnici četrdeset i sedam zemalja sa svih pet kontinenata svijeta. Niz imena znanih i neznanih. Tko bi ih sve popamtio. Bilo je dobronamjernih i nedobronamjernih, prevejanih i nasađenih. Bilo je i takvih kao da ih je golub birao. Da pogledamo nekoje, barem one koje već poznajemo. Počet ćemo sa zemljom, koja sebe smatra da stoji na čelu svjetske borbe za mir. I tu odmah prepoznajemo znamenitog ideologa »sovjetskog humanizma« borca s lulom mira u zubima, Ilju Erenburga. Taj »humanist« je pisao ranije o Nijemcima nešto drukčije nego što to danas političi Staljin On je pisao jasno i nedvosmisleno: »Ubij Nijemca!« i »Ništa nam nije milije od njemačkih leševa«. On tada nije pravio razlike između nacista i ostalih Nijemaca. A danas nije više važno, što je on ranije pisao. Sad on u stilu svoje kulturne putujuće ambasade srdačno steže ruku svakom nacistu, jer »pitanje da li je netko bio nacist ili ne, danas se uopće ne smije postavljati, to nije za nas na dnevnom redu, to nas ne zanima«. Ništa Erenburgu ne smeta ni to, što nije znao šta da odgovori engleskom piscu Pristliju, koji mu je odgovorio na njegovo pretenciozno, otvoreno pismo upućeno piscima Zapada da se okupe oko Štokholmskog apela. A preko stotinu norveških pisaca odgovoriše mu jednoglasno: »Na. pet stranica svoga pisma Erenburg nije našao mjesta ni za jednu jedinu istinsku riječ o miru«. I njima nije znao šta da odgovori, da li da im uputi par uvreda. I sada ta lijevokrila »spojka za zapadnom civilizacijom« treba da pretstavlja neku čovječansku savjest. Alj nije on jedini. Tu su i ostali obligatni mironosci: Fadjejev i Tihonov. A Korneječuk je održao referat, razumije se, s pretenzijom da dade generalnu liniju. Pažljivo su ga slušali satelitski pretstavnici i pri spomenu imena velikog Staljina bučno su zapljeskali.

Među pretstavnicima Bugarske sjedi Ljudmil Stojanov. To je onaj isti Ljudmil Stojanov, što je ranije pisao: »Vidjeti Tita — to je događaj. Govoriti s njime — uspomena je za cio život«. A danas i on u horu s informbiroovcima više na »Titovu kliku« i na Tita. A kad je za mir, pa što ne rekne onim svojima tamo u Sofiji, da ne zapovjedaju vršenje zločina nad mirnim makedonskim stanovništvom u Pirinskoj Makedoniji, te ubijaju i puškaraju na našoj granici. Pa on i sam zna da se u Bugarskoj ne poštuje zakon, koji sami donose. Donijeli su, napr. zakon, o »zločinima protiv mira i naroda«, kojim se kažnjava do petnaest godina zatvora sve one, koji se bave ratnom propagandom »usmeno, putem štampe, pismeno, preko radija, filma, kazališta, umjetničkih i literarnih djela i ma kojim drugim sredstvom, te propagiraju povećanje naoružanja ili doktrinu rasne diskriminacije«.

Pa šta kaže na to miroljubivi Ljudmil Stojanov? Ništa. On spokojno i strpljivo sjedi u sali i na spomen Staljinova imena podanički plješće.

Rumunsku miroljubivost pretstavljao je uvaženi akademik Mihail Sadovjanu. On je ovaj put pretstavljao otimače naše djece. Prošle su godine, kako je poznato, organi njegove zemlje na granici kod Bele Crkve pohvatali grupu naše djece i odveli ih u Rumunjsku. Ni do danas roditelji ne mogoše doznati za sudbinu svoje djece. Šta je učinio miroljubivi akademik Mihail Sadovjanu za to da se takve stvari ne dešavaju u njegovoj domovini? Eto što: došao je da malo posjedi u Berlinu i da se mirne savjesti vrati svojim djecokradicama.

Poljsku Rokosovskoga pretstavljao je sekretar Saveza poljskih književnika Ježi Putrament, gorljivi propovjednik informbiroovske linije među poljskim piscima. Itd.

A Jugoslaviju? Zemlju, koja ne postoji na informbiroovskom globusu, tko je nju pretstavljao, kad nitko nije bio pozvan na takvo jedno zasjedanje, jer smo svi isključeni. Jugoslaveni nisu ljudi dobre volje, jer su uspostavili fašistički režim i organiziraju zavjeru protiv mađarske vlade. Ipak se, blago nama, našao jedan dostojni, koji je zaslužio da uđe u potkrilje svilenoga goluba. To je »heroj Narodnooslobodilačkog rata« Pero Popivoda. Jedini slobodni Jugosloven, dok ostalih šesnaest miliona »čame u fašističkom ropstvu«.

Čudimo se samo velikim uvaženim piscima i kulturnim radnicima, koji su bili u našoj zemlji i svojim očima gledali našu stvarnost, kako podnose među sobom takvog izdajicu. Možda Martina Andersena Neksea vežu osjećaji azilske zahvalnosti prema Sovjetima, pa neće da se zamjera, a Đerđa Lukača spopada neka vrsta pokajničke šutnje nakon onih poklonstvenih izjava o superiornosti sovjetske umjetnosti? Na mirovnom zasjedanju u Berlinu izrađen je apel da se zaključi pakt mira između Amerike, Engleske, Kine, Sovjeta i Francuske i pozivaju se svi ljudi dobre volje, da stave svoj potpis pod taj apel. Radio Moskva to ovako čini: najprije oduševljeno pjeva o miru, poput onog Zmajevog patka kraj bare, i o Apelu, protiv kojega nitko na svijetu ne može imati ništa i obećaje da će sovjetski ljudi taj apel potpisati, jer su oni za mir. Par minuta nakon toga, da se u praksi dokaže miroljubiva volja, u istoj se emisiji ospe paljba laži i prijetnja protiv Jugoslavije. Prijete nam da mi ugrožavamo mir. Šesnaest miliona Jugoslavena ugrožavaju dvjesta miliona ljudi u Sovjetskom Savezu.

Držimo da je zaista veoma malo ljudi u svijetu koji iiično ne žele mir i da ćemo se u željama za mirom svi složiti, ali..., kako reče drug Tito u izjavi Udruženju dopisnika pri organizaciji OUN »ne puste deklaracije i propagandgne parole, već konkretna djela mogu pokazati tko je za mir a tko ne, mogu zaista dovesti do mira«.

Grigor VITEZ

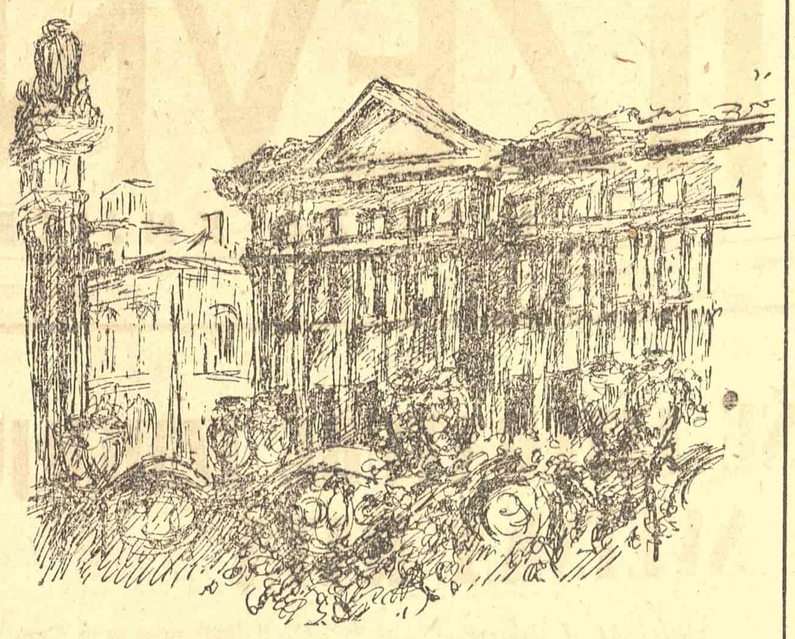

Šana Lukić — Šotra: Crtež

Michelangelovi soneli

Nema prosvijećena čovjeka, koji ne bi znao za Michelangela kipara, slikara ili graditelja, ali je manji krug ljudi, koji su njegov genij osjetili u njegovom pjesničkom djelu, a osobito u njegovim sonetima. Romain Rolland, koji je početkom ovog vijeka napisao iscrpnu knjigu o životu Michelangela, svu ju je prošarao citatima iz njegovih pjesama i pisama, jer se u njima najvjernije ogleda lik velikog čovjeka, patnika i umjetnika — jednog od najvećih genija svih vremena. Rolland je opisao život trojice velikih ljudi: Beethovena, Michelangela i Tolstoja, trojice boraca protiv svoga vremena i svijeta, ali ih je uvijek u prvom planu promatrao kao ljude s njihovim groznicama i patnjama, s njihovim mukama i uspjesima, s njihovim tegobama i pobjedama. Postoji samo jedna hrabrost na svijetu, kaže Rolland — gledati taj svijet onakvim, kakav jest, i voljeti ga. A o čemu nam veliki majstor dlijeta i kista, Michelangelo Buonarroti, govori u svojim teškim i hrapavim stihovima?

Michelangelo Buonarroti rodio se u Capresu god. 1475, učio slikarstvo i kiparstvo, proslavio se već za rana remek-djelima, borio se s papama, klesao i slikao, gradio utvrđenja i ostavio djela neizmjerne umjetničke vrijednosti. Umro je u Rimu god. 1564. a njegovo je tijelo preneseno u Firenzu i pokopano u crkvi Santa Crose. Poezijom se bavio već u svojoj najmlađoj dobi, ali te pjesme nažalost nisu sačuvane. Sve poznate pjesme — sonete, madrigale i kancone — počeo je pisati tek iza svoje šezdesete godine, kada je živio veoma usamljeno, povučeno, daleko od svijeta, tako reći između svoja četiri zida. Za vrijeme slikanja na stropu Sikstinske kapele upropastio je vid, što je značilo samo jednu depresiju više u njegovoj melankoličnoj naravi. Što je bivao stariji — priča njegov suvremenik Vasari — to se više povlačio u se i u svoju samoću, i kad bi čitav Rim spavao, on bi se predano odavao radu, voleći iznad svega noć i tišinu:

»O noći, slatka, premda tamna ruha ...« U takvom raspoloženju osamljenosti Michelangelo je pisao sonete, često mutne, tvrde i nejasne, natrunjene duboke neoplatonizmom, ali posve neobične za svoje doba, s temama kakve poezija dotle nije obrađivala, i s motivima novim, izvornim i istinskim, iz dubine ozlojeđena srca i napaćene duše. Iako Michelangelo nije do kraja savladao pjesnički »zanat«, te ga i sâm književni historičar De Sanctis u svojoj »Povijesti talijanske književnosti« odvaja od drugih pjesnika, koji su djelovali u doba Renesanse, — kao što je to u pogovoru hrvatskog prijevoda istaknuo i prevodilac — i to uglavnom zbog njegove robustnosti, iskrenosti i misaonosti, ipak je Michelangelova poezija dragocjeni prilog talijanskoj književnosti te epohe i izvanredni »ljudski dokumenat« o jednom od najvećih majstora Renesanse. Sadržaj tih soneta tako je dubok i ljudski, tako prožet iskrenošću doživljaja, da u većini slučajeva formalna strana njihove obrade biva tek sporedni, gotovo beznačajni elemenat. U njima je iznesena »najintimnija povijest jedne od najjačih ličnosti čovječanstva«. Ne mari ako su hrapavi, ma da imade i savršenih, kao što ne mari ako su ponekad prigodni, ma da im i takvih, koji će trajati dok god bude poezije. Za prevodioca oni predstavljaju veoma složen problem. Ipak možemo reći da je hrvatskom prevodiocu Olinku Delorku uspjelo da ih mjestimično s više, a mjestimično s manje uspjeha pretoči u naš jezik. — Ti su soneti odavno prevedeni na sve svjetske jezike, ali u većini slučajeva tek u neznatnom izboru. Na njemačkom, napr., izišao je takav izbor u prijevodu slavnog pjesnika Rainer Marie Rilke-a. Hrvatski prevodilac preveo je svih devedeset i sedam soneta, koji su nedavno izišli u Maloj biblioteci »Zore«, državnog izdavačkog poduzeća Hrvatske, sa pogovorom i s napomenama prevodioca.

Michelangelovim suvremenicima — osim rijetkih izuzetaka — ta poezija uopće nije bila poznata. Ona je prvi put objavljena u zbirci tek nešto više od pola vijeka iza njegove smrti, u sumnjivoj redakciji njegovog pranećaka, koji ih je svojim »dotjerivanjem« unakazio i nagrdio. Prvo kritičko izdanje izašlo je god. 1863 u Firenci, ali je u tom pogledu najbolje izdanje priredio Karl Frey god. 1897 u Berlinu. Komentare Michelangelovim pjesmama napisao je Fortunato Rizzi, a njima se posluživao i naš prevodilac. Michelangelovim sonetima svakako je obogaćena naša prevodna književnost, jer se time pružila mogućnost svima onima, koji znaju Michelangela kipara i slikara (makar i po reprodukcijama njegovih djela), da sada upoznaju i Michelangela pjesnika (makar i u prevodu). Za cjelovitost slike o velikom i svestranom geniju čovječanstva to je svakako od nesumnjivog značenja.

Gustav KRKLEC

Devedesetogodišnjica Dr Matije Murka

(Nastavak sa prve strane)

šću i upravo tu najviše razvio svoj naučni rad. U obnovljenoj državi Karlov universitet ustanovio je nove katedre za sve slavenske jezike i literature, organizovao Slavenski institut, poduprirao izdavanje slavenskih časopisa i knjiga, uspostavio naučne veze sa ostalim svetom — kako bi Prag i Karlov universitet postao centar slavističkih studija i bio povezan kulturno i naučno sa inostranstvom, specijalno sa slavenskim i jugoslavenskim svetom.

Literarni i istraživački radovi prof. Murka doneli su češkoj nauci toliko potstreka i pronalazaka, da danas Česi i Slovaci ubrajaju prof. Murka među svoje najistaknutije učitelje. Već njegova monografija o nemačkom uticaju na češku romantiku ukazivala je put literarno-komparativnom istraživanju. Kao što sam kaže, na studiranje češke romantike navela ga je potreba da objasni korene jugoslovenskog romantizma. Posebne zasluge stekao je kao dugogodišnji pretsednik Slavenskog instituta, osnovanog iz čisto naučnih tendencija, za studiranje celog slavenskog sveta kao i za gajenje veza sa njim. Velike su zasluge prof. Murka na proširenju slavističkih studija. Učestvovao je svuda gde se radilo o slavenskoj uzajamnosti, gajio odnose i veze između slavenskih naroda, organizovao razne kongrese i izdavao razne publikacije i časopise, priređivao razna predavanja, izložbe, naučne ekskurzije i rešavao razna politička i opšte-kulturna pitanja sa stanovišta nauke. Veliku pažnju posvećivao je novom filološkom časopisu »Slavia«, koji je kao centralni organ Slavenskog instituta povezivao naučnu saradnju svih slavista.

U 70-toj godini starosti ponovo preduzima putovanja u cilju proučavanja srpskohrvatske epike po onim krajevima naše zemlje koje ranije nije proputovao — u Srbiji, Bosni, Metohiji, Sandžaku, Dalmaciji, po ostrvima. Beleži narodne pesme i snima ih na fonografu. O tim svojim putovanjima piše istovremeno u raznim listovima — češkim, nemačkim, slovenačkim i francuskim.

Mnoge svoje naučne rasprave pisao je prof. Murko na srpskohrvatskom, češkom i nemačkom jeziku, dok je studija o južnoslavenskoj epici izašla na francuskom jeziku, pa je zato to njegovo veliko delo kod nas manje poznato. Najpoznatiji su mu radovi o slovenskom romantizmu, o istoriji slavenskih jezika, studije o Miklošiću i V. Oblaku, članci o Janu Kolaru, o Vuku Karadžiću, o pesmama Stanka Vraza i Prešerna, o Kopitaru, zatim niz značajnih lingvističkih rasprava, brojne rasprave o narodnoj epici južnih Slovena i o uticaju reformacije i protivreformacije na jugoslovensku literaturu, o nemačkim uticajima na slavensku romantiku i o raznim područjima slavenske filologije.

Poslednje delo koje je napisao prof. Murko su njegove »Uspomene«, pisane na češkom jeziku. Ova knjiga je od interesa ne samo za slavističke krugove, nego i za svakog, jer je u njoj prikazan život jednog humaniste i čitava jedna epoha sa svim pokretačkim idejama i svim dubokim promenama i prelomima kroz koji je prošao svet. Najavljena knjiga je posle dužeg odlaganja, konačno izašla 1949 godine u Pragu. Ali, na sveopšte čuđenje, knjiga je najednom nestala iz svih praških izloga, jer je za informbiroovce bila opasna.

Visoko na severu, u nekadašnjem »zlatnom Pragu« nestor današnjih slavista, potpuno sam, u tišini proslavlja svoj jubilej. Proslavlja ga u punoj svesti, da sve što je učinio svojim radom za napredak slavističke nauke, učinio je i za čast svog naroda, koji mu, zahvalan, čestita i šalje najlepše želje za njegov dalji uspešan rad.

Frida Filipović

BELEŠKE O TIPOVIMA ZA JEDNU KOMEDIJU

ČOVEK KOJI MNOGO OBEĆAVA

Rano je prohodao, iako je izgledao slabačak. A kad je u svojoj četvrtoj godini, na svadbi neke svoje tetke, pred gostima tečno izdeklamovao jednu podužu Čika-Jovinu pesmu, ushićeni rođaci proglasili su ga konačno i neopozivo čudom od deteta. Iz osnovne škole donosio je srećnoj majci uvek nagrade — »za odlično učenje i primerno vladanje«. U drugom razredu gimnazije pronela se o njemu priča da je jedan računski zadatak, umesto jednačinama, rešio logički. U petom, zbunio je profesora srpskog jezika unevši u pismeni zadatak, kao citat, svoje sopstvene stihove, a ne imenujući autora. Na školskim svečanostima čitao je referate, izvodio »koncertne tačke« na violini i recitovao. Profesori su za njega govorili da je neobično obdaren, a drugovi — da je uobražen i da se suviše razmeće stranim rečima. Kad je u literarnoj družini pročitao svoj sastav o jednom romantičnom pesniku, prisutni profesor potapšao ga je po ramenu, rekavši: »Samo tako nastavi, sokole, bićeš naš novi Skerlić.«

Negde pred maturu, kao što je red, prvi put se zaljubio. Ali brzo se ohladio: došao je do zaključka da su sve žene guske, jer je utvrdio da njegova obožavana nije pročitala nijednu knjigu od pisaca kojima se on zanosio — Ničea, Šopenhauera, Frojda, Pitigrilija, Arcibaševa, Pol Morana — a za futurizam da nije nikad ni čula.

Uveren da će na maturi biti oslobođen usmenog ispita, nije se za njega ni spremao. Međutim, na pismenom iz matematike desila mu se kobna greška, a pošto su je i drugovi oko njega prepisali, profesor se naljutio i dao mu oštru ocenu. Na usmenom, jedva se provukao. Predajući mu svedočanstvo ,direktor ga je prekorno pogledao i rekao :»Od vas smo više očekivali«. On je samo pocrveneo i slegnuo ramenima. A od tog trenutka kao da su ga za večita vremena napustili sreća, hrabrost i nadahnuće.

Na univerzitetu, ma koliko se paštio, do desetki nije dolazio. Na ispitima strah bi mu sputao jezik, nije više bio siguran ni u ono što je stvarno znao. Nastavnici, znajući da je vredan i ozbiljan, korili su ga: »Od vas smo očekivali više ...«

Još kao gimnazijalac on je uspeo da štampa nekoliko pesmica u palanačkim časopisima. Čak je dobio i neku nagradu na konkursu za kratku priču jednog ilustrovanog lista. Kao student nastavio je da piše. I uspeo je pred kraj studija da izda malu zbirku: »Sličice iz života«. Pojavilo se o njoj i nekoliko beleščica i recenzijica. Sve su one, s jedne strane, piscu priznavale »nesumnjiv pripovedački dar«, a s druge strane, zamerale mu »nezrele i nepouzdane stvaralačke postupke«, »feljtonističko rasipanje duhovitosti« — i složno ga savetovale da ubuduće »ulazi u dublja i šira tumačenja« i »u jača i snažnija osvetljavanja«. Ukratko — on je tom knjižicom postao »mladi pisac koji obećava«.

Ali — dalje nikada nije dospeo. Postao je gimnaziski suplent, pa profesor, oženio se i žena mu rodila dvoje dece. U toku tih godina koje nekako neosetno čoveka žednog prevezu sa zelene obale mladosti na strnjikavu obalu zrelih godina — on je, umesto da konačno sagleda granice svojih mogućnosti ,stalno pokušavao da »zahvati dublje«. Upuštao se i u »velike rodove«, u roman i dramu, ne prezrevši ni male, ni najmanje. Ali izdavači i urednici uvek su nalazili razloga da mu ništa ne štampaju. Jednome se učinilo da je »sličnu stvar sigurno negde već pročitao«, drugi je smatrao da »taj predmet zahteva mnogo širu razradu«, treći — da je »stvar bez potrebe razvučena«. I tri nisu ništa pomagala njegova uveravanja da je »stvar« doživljena, da se dopala Iksu i Ipsilonu koji su je pročitali, da je on na njoj već dosta dugo i uporno radio. Kad bi se baš naljutio i počeo dokazivati da se propuštaju i mnogo slabija sočinjenija od njegovih, redaktori su na to imali gotov, divan i ljubazan odgovor: »Ali od vas mi očekujemo više!«

Tako su i sede počele da mu izbijaju, a on je još uvek imao nemiran pogled i čupavu kosu »mladoga pisca koji mnogo obećava«. Tu i tamo štampao bi prigodan člančić, a na radiju i na književnim priredbama dobrotvornih društava čitao je odlomke iz neobjavljenih romana i drama, što mu niko nije zamerao.

Divljenja i uvaženja nalazio je još samo kod svoje žene. To ga je bar u kući činilo srećnim. Ali, godine su prolazile. Žena — lepuškasta, tiha, vredna — brzo je uvela. Iznučila je naročito okupacija kad je decu morala sama da podiže, a mužu da šalje pakete u zarobljeništvo. U to vreme podržavala ju je stalna misao: »Samo da rat prođe, on da se vrati, a deca malo poodrastu ...«

Rat je prošao, on se vratio, deca poodrasla, ali domaća sreća nikako da se vaspostavi. Kao svaki pošten čovek, on je sad imao mnogo poslova. i poslića Njegov mali talenat postao je dragocen u rejonskim granicama. Pisao je članke za zidne novine, skečeve za dramske sekcije, »vrapce« za drugarske večeri. Na konferencijama nazivali su ga javno »čovekom od pera«, »našim književnikom« i on je, poslaskan, rado primao nova »zaduženja«.

Hvalio se pred ženom svojim novim uspesima i vodio je ponekad na sindikalne priredbe. Bio je uveren da je i ona gorda kad njemu aplaudiraju. I nije mu bilo sasvim jasno zašto je ona sve ređe pristajala da s njim ide na takve večeri — zašto ga je sve češće ispraćala bez zbogom i dočekivala bez osmeha. Dok ona jednoga dana, kao što to biva kod nezadovoljnih žena, nije sasvim neočekivano briznula u plač i bacila mu u lice: »Kakav mi je život kraj tebe! Večito sam sama. Sad se i deca odmetnula. Pretvorila sam se u vašu kuvaricu. Kad sam se udavala, mislila sam — polazim za umetnika, pisca, pored njega ću živeti kulturno, a on će se možda i proslaviti, deca će mi se ocem ponositi...«

»Suviše si od mene očekivala!« — uzdahnuo je nesrećnik.

Zdravlje mu je uvek bilo traljavo. U zarobljeništvu nije se poboljšalo. Posleratna lišavanja nisu bila najzgodnija za čoveka koji je stalno po džepovima vukao neke »kuničke nalaze«. Sukob sa ženom ga je dotukao. Kunjao je, kunjao, pa se jednog dana ozbiljno razboleo.

Na sahrani bilo je malo sveta. Njegova udovica s dvoje dece, nekoliko drugova iz njegove kulturno-prosvetne sekcije, nekoliko kolega i jedan razred muške gimnazije — koji je jedva skrivao zadovoljstvo što se, umesto u školi, nalazi na prolećno rascvetanom groblju.

Školski kolegijum odredio je nastavnika latinskog jezika da pokojniku održi kratko posmrtno slovo.

Kad se pratnja razilazila, govornik — još uvek uzbuđen, jer mu se prvi put u životu desilo da govori nad nečijom rakom — pozvao je jednog kolegu u najbliži bife. Čutali su, kao što je red. Tek posle druge čašice, govornik se oglasi: »A je li, ovaj ... kako sam govorio?«

Kolega sleže ramenima, počuta, pa reče: »A šta si mogao o njemu i da kažeš!«

ČOVEK KOJI OKLEVA

Ako su pred njega, kad je još bio malo dete, stavili po običaju dukat, pero i pištolj, on se svakako nizašta nije mašao, nego se zaplakao.

Zašto ljudi postaju neodlučni? Da li usled nekakve urođene nesmelosti, ili iz preterane ljubavi prema samome sebi? Čovek koji okleva boji se da će ma kakvom odlukom sebi naškoditi, izabrati ono gore, biti na šteti. On ide samo utvrvenim putevima. Na raskršćima stane — i stoji dok ga neko ili nešto ne gurne desno ili levo. On ne upravlja svojim životom, njime upravljaju okolina i slučajnosti. Najviše ga plaši nepoznato i neočekivano. Da su svi ljudi takvi — i da se svet ustroji po njima — ni zemlja se ne bi okretala, ni godišnja doba se ne bi menjala.

Čovek koji okleva nekako dogura do punoletstva. Dotle ga dovedu porodica, škola, ustaljeni društveni oblici i odnosi. Od trenutka kada treba da se osamostali, da postane »svoj čovek«, on se učauri i skameni. Otad, na njemu će da se menja samo lice, godine će mu možda proreditl kosu i zube i urezati koju boru, — inače, kakav se zatekao kad je prepušten sam sebi, takav će da traje do kraja.

Ma kakvo zanimanje imao, biće onaj o kome se kaže: »U njega se možeš pouzdati, što mu narediš, uradiće kako treba.« Ali ...

... ako je zanatlija, radiće uvek po zastarelim kalupima; ako je trgovac, radiće uvek sa istom robom, ne ulazeći ni u kakav dug ni rizik; ako je činovnik, biće birokrata; ako se posvetio nauci, biće pedant, kompilator, pristalica utvrđenih shvatanja; ako je zalutao među umetnike, biće ili eklektičar, ili pristalica akademizma, čovek koji zna »svoj umetnički zanat« i »vlada svojim sredstvima« — i kome je to glavna i jedina odlika.

NOVELE AUGUSTINA STIPČEVIĆA

(Izdanje Savremenih pisaca Hrvatske, „Zora" Zagreb, 1950)

U izdanju »Zore«, nakladnog izdavačkog poduzeća Hrvatske, izašao je izbor proze književnika Augustina Stipčevića pod naslovom Na granici, u kojoj ima osam novela: Susret, Život na prelomu, Sol za kožu, Na granici, Zastava na zvoniku, Tragom tifusara, Otac i Poslije tri sata.

Osim novele Susret i Život na prelomu, u kojima se crtaju neke pojave predašnjeg društva, u ostalim stvarima pisac obrađuje granični život Arbanasa, Zadra i neposredne okolice, u godinama rata.

U noveli Susret (s temom iz predratnog života) mladić, saznavši da se djevojka, koju voli, zaljubljuje u njegova oca, revoltiran bježi iz roditeljske kuće, svrstava se u red »besprizornih«, živi životom kakvim on hoće: vrši posao kad mu se radi, da ga onda napusti po svojoj volji. Kakav mu je život — takva mu je i »filozofija« (o životu): nebulozna, na časove bećarska, »filozofija« deklasirane žrtve društva. Otud ova novela ima šire značenje: izopačeno i amoralno društvo određuje sudbinu mladića, dok se u njegovoj svijesti njegova sloboda — da živi kako on hoće — pokazuje u izokrenutom vidu. No i suštini ovaj mladić je čestit i ne da se zavesti na zao put, put krađe. On ovako kaže jednoj istoj takvoj žrtvi staroga društva, s kojom — ne znajući kakva je njegova stvarna namjera — sudjeluje u obijanju neke radnje:

— Ne mogu, ne ću ja. Evo ti sve, što imam. Na, i ovu jaketu uzmi, uzmi!

Već se u ovoj noveli donekle očituje težnja pisca, težnja da ne nameće stvari, da ne forsira neke unaprijed smišljene namjere. On se usmjeruje na napor da mu stvari i događaji poteku prirodnim tokom, gdje onda tendencije i ideje rezultiraju iz samog procesa događaja i stvari. Ovakav način slikanja života, način živ, prirodan, neposredan i istinit najjače se ispoljio u noveli Sol za kožu, najboljoj — po našem mišljenju — u Stipčevićevoj knjizi Na granici.

No to piscu uvijek ne uspijeva. Nekad je težnja u vrlo vidnom raskoraku s načinom prilaženja jednoj određenoj materiji. Izvjesna književnost u postavci i tretmanu problema, iskonstruisanost i stereotipnost u pokušajima crtanja ličnosti i nategnutost u dijalozima čine da su se težnja i način znatno isprepleli u Stipčevićevoj po obimu najvećoj noveli Život na prelomu. U spomenutoj knjizi ima vrlo slabih stvari kao što su Na granici, Tragom tifusara, Zastava na zvoniku i Poslije tri sata. Uopće, u sklopu kraćih piščevih radova još je relativno najbolja novela Otac, dok prethodno imenovani radovi predstavljaju prozne skice i reportaže s izrazito anegdotskim obilježjem. Događaji su u njima gotovo svuda unaprijed nagoviješteni, pri čemu stalno opada interes čitaoca, a što je najodsudnije, — u njima nema jednog dubljeg doživljaja, koji bi bilo vrijedno ispripovijedati, nego se neki posve najobičniji zapažaji uzimaju za centralna mjesta u dotičnim radovima. Ili, ako ništa nije beznačajno i ako svaka stvar ima svoju vrijednost i svoje mjesto u životu, onda umjetnik mora i u »najbeznačajnijoj« stvari otkriti i odrediti to njeno značenje. No to ne čini pisac u ciklusu nabrojanih radova. Naprotiv. On stalno ostaje na tlu anegdote i u granicama površne naracije. Ličnosti, koje je želio ocrtati, jedva da su dotaknute. Stvari su to nekako slabe i blijede, bez dojma, i očito je da se u njima oganj pisca znatno ugasio.

Iako pisac, uglavnom, crpe građu iz svog zavičaja (Arbanasa i uže okolice), koji je bio pod italijanskom fašističkom vladavinom, i odjeke narodno-oslobodilačkog pokreta i borbi u tim porobljenim krajevima, kao i ilegalni rad unutar tih krajeva, u njegovoj prozi gotovo sasvim nedostaje lokalni kolorit, i da se tu i tamo ne spominju imena mjesta, bilo bi nemoguće ustanoviti koji to kraj, koje ljude i koji život pisac fiksira. Da li pisac svijesno izbjegava to unošenje lokalnog u želji da uopći ljudsko bez obzira na sredinu, u kojoj ljudi žive, teško je reći, no ako je takav postupak moguć u pogledu ljudi bez eventualne lokalne specifikacije, nije možda moguć u pogledu podneblja i pejzaža i stvari u vezi s njima. Njegov pejzaž — ukoliko nije usputna ilustracija nekog momenta — više je općenit, gotovo apstraktan, lišen tipičnih obilježja fiksirana kraja. Uz to, često je taj pejzaž deskriptivan, sav u spoljnjem izgledu, da se onda — i s te strane — svede na najobičnije zapažanje u zbivanjima prirode.

(Kako je život živih i »mrtvih« stvari nedjeljiv od ljudi — a kako karakterističan i tipičan za ljude i sredinu, da je upravo bez njih nezamisliv — u prozi Kaleba, na primjer, ili Marinkovića! Sjetismo se ovih suvremenih imena, jer je u Stipčevićevoj prozi također riječ o Dalmaciji i o životu njenih ljudi.)

Možda se pisac zaista svijesno otima namjeri, da »hvata« dušu, koja bi karakterizirala osobenosti njegova kraja. Na ovu misao upućuje i novela Sol za kožu, gdje je piscu stalno pred očima, kao glavni cilj, individualizacija ljudskog lika, a preko nje eventualno tipiziranje izvjesnih ljudskih osobina uopće. I prije no prijeđemo na novelu Sol za kožu, u kojoj se najjače izrazila piščeva darovitost, progovorit ćemo nekoliko riječi o njegovoj noveli Život na prelomu.

Život na prelomu građen je na širokoj podlozi i zahvaća jedan isječak stvarnosti iz života predašnjeg društva. Radnja se događa u jednom gradu srednje Dalmacije, i tu su date izvjesne lokalne karakteristike sredine.

Pisac u Životu na prelomu opisuje sitni činovnički svijet s glavnim junakom Šimom Dumanićem, i preko tog svijeta on vrlo kritički zadire u neka najbolnija mjesta građanskog društva u raspadanju kao, na primjer, u brak — osnovnu ćeliju tog društva i njegov školski sistem.

Šime Dumanić, glavno lice i mali poštanski činovnik, ulazi u brak s kćerkom dalmatinskog plemića i bivšeg načelnika Jure Franića, Ankom. Tast je nezadovoljan tim brakom, koji se za nj neočekivano dogodio, dok već sam brak pretstavlja nesporazum i nosi u sebi sve klice budućih trvenja i međusobne netrpeljivosti. To je okosnica radnje, a ukoliko nije gotovo svuda sivo, dosadno i prazno življenje malograđanskog svijeta, kakvo u stvari jeste, bez izlaza i perspektive. A ako negdje, u toj bezbojnosti, izbije nemir i revolt — kao, na primjer, u Divni Martinac, ženskom licu novele — to je više lični bunt i lična kritika na nametnute okove nego klasna spoznaja o društvu i klasna svijest o neminovnosti organizirane borbe protiv tog društva.

Šime Dumanić upire sve snage, da se izdigne iz sitnog činovničkog kruga, iz njegove gluposti, sitničavosti, zajedljivosti i jalovosti, misleći da će mu se izdizanjem na neki način i osvetiti. Ali, sav njegov napor ističe iz jedne potpuno pogrešne osnove: on živi u osvjedočenju, da će kompenzaciju za niski položaj u društvu i za svoja ponižavanja postići svršavanjem prava. Međutim, u jednom momentu pobune na metode profesorâ i školski sistem, on kida s tom ilu-zijom, pocijepavši pravničke knjige. No dalje ne ide: on se miri s postojećim stanjem, izgubljen u kolopletu vlastitih protuslovlja, zabluda i predrasuda. Pisac ovako karakterizira centralnu ličnost svoje novele:

»Šime nije, doduše, o tome nikad mnogo razmišljao, pogotovo o načinu, kako da se obrati čovjeka — on je samo znao da u svijetu ima nepravde i nepameti, od koje trpi on i drugi, i nagonom dobričine i poštenjaka branio se, koliko je mogao. Jedino sredstvo odbrane i borbe bijaše mu učenje prava. Ukratko, nikad ne pretpostavljaše mogućnost o izmjeni odnosa u svijetu; ima ljudi dobrih i pokvarenih do dna duše; oni katkad prave zlo i ne hoteći, a mogli bi biti svi dobri i prirodni«.

Pisac oko ovih nekoliko spomenutih ključnih tačaka novele razvija kritiku građanskog društva, i u tom razvijanju ima veoma oštrih refleksija, originalnih zapažanja i pojedinosti, koje izvodi iz promatranih predmeta. Ali, sama novela razvučena je nekud, rasplinuta, i više ostavlja dojam niza fragmenata nesjedinjenih dubljim unutarnjim smislom jedne cjelovite umjetničke kompozicije. On se toliko bavi psihologijom glavnog junaka, da u tom psihologiziranju junak gubi na svojoj određenosti i jasnosti, nestaje nekako njegov stvaran, individualni lik. Pisac je uopće sretnije ruke u crtanju ženskih lica, osobito njihovih intimnih raspoloženja, dijametralno protivnih raspoloženjima, koje obavezno iskazuju svom bračnom drugu, smatrajući da tako mora biti prema propisima braka. Ova mimikrija žene u građanskom braku jedna je od čestih piščevih preokupacija. Tako on prati Anku, Dumanićevu ženu, u mnogim njenim sumnjama, krizama i nezadovoljstvima, dakle proizvodima tjeskobnog bračnog života, i daje uvjerljivu siluetu jednog ženskog karaktera, kojeg može i najmanji podsticaj spolja »moralno« pokolebati prema bračnoj zajednici i u »vjernosti« prema mužu (na primjer: pogledi — iako pomalo deklarativni — Divne Martinac na ljubav i brak). U tom sudaru protivurječnih osjećaja i spoznaja i u načinu kako se ona lome u karakteru Anke (i Marije, također licu iz istoimene novele), pisac dodiruje mnoga gnjila mjesta bračne građanske tamnice. Sličan problem, ali s većom snagom uvjerljivosti, Stipčević je dao u ličnosti Emilije (iz novele Sol za kožu).

Dijalozi su u noveli Život na prelomu često neprirodni, iskonstruirani, da na mahove dobiju karakter učenih diskusija. U smislu postavke dijaloga, kroz koji pojedina lica iznose svoje poglede na društvo, brak i druge probleme, Stipčević ponekad podsjeća na starog Josipa Kozarca. Ako se donekle izuzme u noveli Sol za kožu, dijalog je uopće slaba strana pisca knjige Na granici.

Kako smo već kazali, u najboljoj noveli Sol za kožu pisac crta Andru Kikerina koji, koristeći rat i okupaciju, raste od seoskog mesara i vlasnika potleušice u trgovca kožama, ratnog bogataša i kućevlasnika u gradu. Dok Andrina žena, teško bolesna, leži polako umire, on, pedesetogodišnjak, privoljuje Emiliju, djevojčicu, ženinu rodicu, a poslije smrti njegove žene Rine Emilija — opčinjavana i darivana od Andrije — postaje njegova zakonita supruga. No to je tek fabula, iz koje će pisac razviti jednu malu ali zanimljivu i dramu i tragediju u isti mah.

Andre Kikerin — prikrpljen uz okupacione trupe koje kreću protiv narodnih boraca — odnosi sol i daje je partizanima za kože od poklana blaga, vršeći pri tom razne prevare, dok se sam, prodajom kožâ, basnoslovno bogati. Ratne strahote pretvaraju se u sreću i raskoš Andre Kikerina, a njegovu mladu ženu Emiliju dovode u položaj, o kojem nije mogla ni sanjati: kuća se puni tuđim namještajem, priređuju se kućne zabave, odlazi na putovanja u Italiju i tako dalje.

No u njoj se — Emiliji — javljaju i prve sumnje i, u isto vrijeme, čas simpatije i prigrljenost, čas odbojnost i odvratnost prema mužu, a čas bojažljivost i strah da će se — pogine li joj muž na kojem od svojih pljačkaških pohoda — naći na ulici bez ičega, zajedno sa svojom porodicom. I Andre zaista uskoro gine.

Pisac s veoma mnogo ukusa, nijansa i profinjenosti ulazi u ovu materiju, u odnose između Andra i Emilije, kao i u sve okolnosti u vezi s njima. On s tom materijom vlada od početka do kraja, dok u njenu izvođenju ima upravo neke umjetničke elegancije. Nijedna stvar pisca knjige Na granici nije tako solidno komponirana i nijedna stvar nije tako živa i uvjerljiva, a tok radnje tako prirodan kao u noveli Sol za kožu.

Najzad, govori li se o ličnostima, ličnosti u Stipčevićevu djelu — iako su poneke crte tih ličnosti darovito zapažene — nisu umjetnički intenzivirane, povišene, uzdignute nad zakonima zbilje, u kojoj djeluju; one nisu jače, cjelovitije i uzbudljivije predočene. Njegove se ličnosti očituju u stvarnosti, kojom svakodnevno vrve, tako da ih pisac nije umio podvući, u njoj ih snažnije ucrtati, kako bi ih u tom slučaju, izdvojio iz nje i digao nad njom; drukčije: on nije njihovu sudbinu individualizirao do neophodnosti, koja bi ih učinila jačom i moćnijom od »njihove« stvarnosti, a da onda ne bi djelovale poznato, svakidašnje, obično, a ponekad i banalno. Ma kakav bio ishod borbe između ličnosti i zbilje, individualizirana ličnost u umjetničkom djelu uvijek je »pobjednica« stvarnosti, i na tu umjetničku neminovnost »pobjede« ličnosti nad zbiljom nimalo ne utječu osobine karaktera dotične ličnosti. Inače, nju pobjeđuje stvarnost, da onda ličnost nestane bez traga u bezobličnoj vrevi njena zbivanja.

Stipčevićeve ličnosti »pate« od psiholoških situacija, i to je, u isto vrijeme, njihova i vrlina i mana. Kao takve, one nisu bez zanimljivosti (Andre Kikerin i Emilija iz novele Sol za kožu). Njihova je dakle vrlina u zanimljivosti trenutnih psiholoških raspoloženja i reakcija na događaje stvarnosti oko sebe i u sebi, a mana u nesposobnosti pisca, da uoči ključne crte svojih junaka, iz kojih bi onda morali izrasti i njihovi karakterni likovi. Otud se i događa, da mi saznajemo za mnoge njihove psihološke senzacije, ali ne razabiremo nosioce tih senzacija, njihov izvor: individualnu karakternu ličnost. Raspon između piščevih opsesija psihologiziranja i odsustva karakterioloških bitnosti u Stipčevićevih junaka uvijek je na uštrb tih bitnosti, dakle junaka kao individualiziranih ličnosti.

Značenje pisca knjige Na granici više je dakle u sposobnosti da daje, — s pogledom na materiju koju obrađuje —, nekad i dublje, zapažaje, refleksije, asocijacije, zaključke i slične odlike, nego u sposobnosti da stvara individualne karakterne ličnosti, a što je osnovna zadaća umjetnika prozaiste.

Vladimir POPOVIĆ

Gvido Tartalja

Zvuci

(odlomci)

16

Je li ovo huka snažnih zaveslaja
iz Bračkog Kanala posle ribolova?
I zar nije pesma iz rodnoga kraja,
otrgnuta davno iz sećanja, — nova?

Krepi, osvežava, prodire u pore,
kao da rastvara kreč i so u duši.
Zar će ikad pesnik odreći se zore
il' će da se glasu kraja svog ogluši?

Zar će ikad pesnik odreći se vida
i svojega sluha, i lepote zvuka,
i svoj život zbiti u četiri zida
k'o u gole daske mrtvačkog sanduka?

O kakva je radost: u vrevi ulica
kad se talas ljudski izjutra pokrene,
ili u samoći luga s pesmom ptica
il' kad se uz tutanj mine ruše stene

17

Vraćaju mi zvuci slike događaja:
ptičji poj je odraz jedne zore rosne
sa mirisom zemlje pod koprenom maja,
i mivenja lica na izvoru Bosne.

Jedan zvuk i đačke jutarnje izlete
u sećanje vraća: strane Biokova
još pod prvim zrakom koji, kao dete,
na padini brega piše prva slova.

Il' mi zvuci nose u sećanje dane
u fabričkom krugu, davno kod Omiša,
ili onu radost suncem obasjane
varoši u jutro posle dugih kiša?

Ili huku léta visoko, sve više,
iznad zemlje, njenih reka i ravnica,
kad čelično krilo kao vetar briše,
kad, umesto ljudi, sretaš jata ptica?

BELEŠKE

A Lugarić: Starac
(Likovni prilog Mladinske revije)

HRVATSKA KNJIŽEVNOST OD ROMANTIZMA DO REALIZMA

Pod ovim naslovom održano je u utorak, 27 februara, u Zagrebu (u dvorani Istra), književno veče — drugo u nizu književnih večeri, koja organizuje Društvo književnika Hrvatske. Program večeri obuhvatio je razdoblje od godine 1860—1881, tj. do smrti Avgusta Šenoe. Uvodno predavanje održao je Dr. Josip Škavić, koji je najpre prikazao političke i kulturne prilike u kojima se razvijala hrvatska književnost toga doba, a zatim se posebno osvrnuo na delatnost najistaknutijih književnih pretstavnika pomenutog razdoblja. Članovi zagrebačkog Narodnog kazališta Mia Oremović, Emil Kutijaro, Tito Strozzi, Ljudevit Galic i Nikša Stefanini čitali su pesme odnosno prozne odlomke iz radova Frana Kurelca, Ivana Perkovica, Vilima Korajca, Franje Markovića, Rikarda Jorgovanovića, Lavoslava Vukelića, Andrije Palmovića, Josipa Eugena Tomića i — najvećeg pisca u tom razdoblju — Avgusta Šenoe. Puna dvorana slušalaca, među kojima je bio najveći broj đačke i studentske omladine, toplo je pozdravila predavača i glumce-recitatore.

GODIŠNJA SKUPŠTINA UDRUŽENJA MUZIČKIH UMETNIKA HRVATSKE

Nedavno je u Zagrebu održana godišnja skupština Udruženja muzičkih umetnika Hrvatske, koje je u toku prošle godine postiglo dobre rezultate. Sekretar Udruženja Silvije Bombardeli istakao je između ostalog kako je znatan broj muzičkih umetnika iz Zagreba gostovao u inostranstvu i postigao velik uspeh (Dragica Martinis, Marijana Radev, Vladimir Ruždak, Josip Gostić, Antonio Janigro, dirigent Milan Horvat i dr.) Skupština je postavila zadatak da Udruženje i svi njegovi članovi svojim javnim i umetničkim radom što aktivnije pomažu borbu za mir. Muzički repertoar na našim priredbama treba pojačati što većim brojem domaćih dela i na taj način potstaći stvaralaštvo domaćih kompozitora. Potrebno je nadalje pojačati nastojanje oko izgradnje muzičke kritike, pomagati razvoj mladih kadrova, a međusobni dodir republičkih udruženja i dalje učvršćivati i produbljivati. U novi Upravni odbor ponovo su izabrani Milan Horvat kao pretsednik, a Silvije Bombardeli kao sekretar.

BRATKOVA KNJIGA »S PUTA PO EVROPSKOM ZAPADU« U IZDANJU SLOVENSKOG KNJIŽNOG ZAVODA

Slovenački knjižni zavod izdao je knjigu putopisa Ivana Bratka »S puta po evropskom zapadu«. Knjiga sadrži poglavlja: Festival u Edinburgu, Radionica sveta ili Kraljica mora, Diskusija i razmišljanja o Francuskoj i Istina o novoj Jugoslaviji.

»TRI SVIJETA« OD HAMZE HUMA NA SCENI SARAJEVSKOG POZORIŠTA

Na sceni Narodnog pozorišta u Sarajevu prikazaće se komad »Tri svijeta« od Hamze Huma. Posle komada »Major Bauk« od Branka Copića ovo je drugo domaće delo koje daje sarajevsko Narodno pozorište u ovoj sezoni. Komad režira Vasa Kosić.

OTKRIVENA JE SPOMEN-PLOČA NA KUĆI MARKA MILJANOVA

Povodom pedesetogodišnjice smrti legendarnog crnogorskog junaka, vojvode i književnika Marka Miljanova, svečano je otkrivena spomen-ploča u Medunu na zgradi u kojoj je živeo i radio Marko Miljanov (sada zgrada Osnovne škole).

Svečanom otkrivanju spomen-ploče prisustvovao je pretsednik vlade Narodne Republike Crne Gore Blažo Jovanović, književnici, javni radnici i pretstavnici partiških i masovnih organizacija Republike.

JANUARSKI BROJ »KNJIŽEVNOSTI«

Izišao je iz štampe najnoviji broj »Književnosti« koji donosi priloge od Mladena Leskovca — »Jovan Jovanović Zmaj«, od Verkora — »Čutanje mora«, od Otona Župančiča — »Prešern i današnji dan«, — od Danila Nikolića — »Olstupanje« (odlomak), od Gustava Krkleca — »Uvela ruža« (pesma), od Slobodana Markovića — »U vihor je pala« (pesma). Časopis donosi nekoliko pesama iz strane lirike: Emilio Moura — »Visoko more«« i »Jutro«, Menoti de Pikja — »Nad humkom posljednjeg čovjeka« i »Nostalgija afričkih crnaca«, Antonio Mačado — »Trg« i »Brežuljci posrebreni«, Huan Ramon — »Idealni epitaf jednog mornara«, Barbara Norton — »Poziv«, »Anatema« i »Moja mati«; sve pesme je preveo Ante Cetineo. U rubrici Književni pregled časopis donosi prilog »Jugoslovenska proza« od Vida Latkovića; u rubrici Književna hronika — »Pjesnik Nikola Polić« od Gustava Krkleca; u rubrici Muzički pregled — »Koncert orkestra Radio-Beograda sa meksikanskim dirigentom«, »Koncert orkestra Radio-Beograda pod upravom Baranovića« i »Proslava 40 godina rada Svetolika Pašćana« od Pavla Stefanovića. U rubrici Osvrti časopis donosi Stvarnost i iluzije od — i — i; beleške od Riste Ratkovića, Boška Novakovića, Đure Banjca, Elija Fincija i dr.

NOVI BROJ »MLADINSKE REVIJE«

Slovenački književni časopis »Mladinska revija« u svom poslednjem broju, na uvodnom mestu donosi članak o Franu Finžgaru, povodom proslave njegove osamdesetogodišnjice. Janko Kos objavljuje članak »Kritika i stvarnost« u kome dotiče neka pitanja iz književne i književno-teoretske prakse mladih pisaca Slovenije. Sem toga donosi pesme Kajetana Koviča, Janeza Menarta, Tone Pavčeka, Slobodana Novaka, Ivana Zrimšeka, Dane Zajca, Ivana Skuščeka i Dušana Željeznova. Poslednji je objavio u ovom broju časopisa i prikaz pesničke zbirke Jure Kaštelana »Pjetao na krovu«, kao i dva slovenačka prevoda Kaštelanovih pesama (Jablani i Djetinjstvo). Ivo Zorman zastupljen je pripovetkom »Sin«, a Zdravko Nojman crticom »Večnost«. Jože Predan piše o Bernardu Šo-u, a Vasja Ocvirk o crnačkoj književnosti u Americi. Objavljene su i pesme crnačkih pisaca Hjuza, Mak Keja, Danbara i Kounti Kalena u prevodu Mile Klopčiča, Bože Voduškeа i Janeza Menarta. Boris Grabnar nastavlja svoj esej »Protuslovlja, kritika i literatura«, Jože Ščuka objavljuje prikaz zbirke pesama Jožeta Smita, France Bevk prikaz povodom izvođbe Molijerovog »Mizantropa« i N. V. prikaz »Kovinara« od Mimi Malenšek. Na kraju »Mladinska revija« prenosi iz italijanskog pozorišnog časopisa »Il dramma« interesantan intervju sa poznatim i značajnim francuskim pozorišnim glumcima, kao što su Žuve, Baro, Žan Vilar, Moris Eskand i Pier Berten.

Najmanja promena u životu čoveka koji okleva pretvara se u krupan problem,. A veća promena ispunjava ga teškom odvratnošću. Čak i putovanje za njega je događaj koji neprijatno potresa. Muka počinje od trenutka kad se treba rešiti šta će na put poneti. Pošto je to pitanje za njega nerešivo, on obično nosi mnogo, gotovo sve što ima.

Promeniti stan, oženiti se, za njega su poduhvati koji mu zadugo oduzimaju san, pa i zdravlje. Ako ga drugi ne presele i ne ožene, on to sam zacelo učiniti neće: ostaće u istom stanu i neženja, ma koliko to za njega bilo nepovoljno.

Najmrskiji su mu ljudi preduzimljive galamdžije, buntovnici, oni koji unose nered i uzbuđenje gde se pojave. Prijatelje stiče samo među sebi sličnima — prosto po zakonu afiniteta: kad bi on morao da ih bira, ne bi mogao da se odluči.

Čini se škrt i kada to nije. Njemu je samo teško da se reši na šta da potroši. On bi lako kupio šešir kad bi u varoši svi šeširi u svim radnjama bili jednaki i iste cene.

On malo izlazi, jer je za njega muka da reši kada i gde da izađe. Ako ide u kafanu, ide uvek u istu, gde poznaje raspored stolova, i slike na zidu, i lica posluge i gde ga ne može dovesti u nedoumicu jelovnik ili cenovnik.

O politici, umetnosti, opštim pitanjima, ako ima neko mišljenje, ono je mišljenje većine. Ako mora da glasa, glasaće uvek za režim, ako ne mora, apstiniraće. Društvene promene ispunjavaju ga neopisivim unutarnjim užasom. Može on u sebi da bude i nezadovoljan onim što jeste, on se boji da novo ne bude za njega gore.

Ako mora u vojsku i na front, on iz poslušnosti neće biti dezerter ni kukavica, jurišaće kad svi oko njega budu jurišali, deliće sa svima nevolje i napore. Ali za sve to vreme živeće kao u nekom ružnom polusnu, očekujući da sve ovo jednom prođe i da se opet sve smiri i sredi.

Kukavica postaje onda kada se nađe sam, kada sam treba da donese odluku da li će krenuti, napasti, pucati. Ako ga pošalju u izvidnicu, biće po svoj prilici zarobljen. U zarobljeništvu će se smiriti. Logor za njega brzo postaje vrlo snošljivo boravište: ne moraš ni o čemu da odlučuješ, sve radiš po utvrđenom redu i kako drugi kažu. Nevolja je što se večito ne ostaje ni u logoru. Šta će biti na kraju rata, kad bude morao da izađe iz baraka i žica i da se opet nađe licem u lice sa šarenom, stoglavom aždajom slobodnog života, — ta mu pomisao ne da mira u logorskim noćima.

U slobodi, po povratku u zemlju, ako ne bude mogao da se vrati u stari stan i staro zvanje, on će se grčevito uhvatiti za prvo što mu ponude i brzo, kao pauk mrežu, isplešće oko sebe lepljivo tkivo svojih sitnih, nepromenljivih navika.

I takav, miran i bezbojan, nekoristan i neškodljiv, provešće svoj vek.

I posle smrti, kad bi bilo raja i pakla i kad bi mu rajski vratar ostavio na volju da li da uđe, on bi večnost proveo na pragu — ni blažen, ni proklet.

ČOVEK KOME NEĆE DA UČINE

Poznajete ga, izvesno, i vi. I na vas se, verovatno, naljutio što niste hteli da nešto učinite za njega. To je onaj ljubazni, slatkorečivi, prostosrdačni čovek koji vas zaustavlja čim vas vidi i hvata za dugme na kaputu:

»Slušaj, šta sam ono hteo da te molim? Da, ti si, čini mi se u onoj direkciji ... Kako se ono zvaše? ... E, vidiš, ovaj, mogao bi nešto kao starom drugu da mi učiniš. Treba mi odobrenje da kupim to i to«.

Ne možete mu pobeći. Ne možete mu dokazati da vaša ustanova ne izdaje takva odobrenja, da vi uopšte ne znate da postoje takva odobrenja i da se te i te stvari kupuju po odobrenju. On će vas toliko zaokupiti, zaklinjati starim prijateljstvom, potsećati na to da će i on vama jednom zatrebati, da ćete vi, najzad, popustiti i okončati razgovor neodređenim obećanjem:

»Pa dobro, videću, raspitaću se ...«

A kad ste to izgovorili, propali ste. On će na licu mesta da zabeleži vaš telefonski broj i vašu kućnu adresu. Neće proći ni tri dana, javiće vam se ponovo, koliko da vas »potseti« na datu reč. Ako tada pokušate da ga se otarasite konačno utvrđenom činjenicom da vaša direkcija ne izdaje onakva odobrenja, on će vas gorko napasti:

»A, tako! Razumeo sam. Nećeš da mi učiniš.«

Vi ćete se naći u čudu — što da se čovek na vas naljuti, kad niste krivi. I biće vam žao. Jer on je zaista ljubazan, srdačan, slatkorečiv, itd. Biće vam neprijatno kada se neko vreme pri susretima bude pretvarao da vas ne primećuje. »O, da, ludog li čoveka!« — pomislićete. I osetićete gotovo želju da nešto za njega učinite, ne biste li ga umekšali. I biće vam prosto milo kad vam jednog dana opet priđe:

»Slušaj, ja znam da ti za mene nećeš ništa da učiniš, ali opet, pomislio sam, ovo je takva sitnica, to mi nećeš moći da odbiješ ...«

»Sitnica« će biti krupna i nezgodne prirode. Na primer: da njegovoj svastiki nađete honorarni posao. On će vam odmah dati podatke o svojoj svastiki, svoj telefonski broj i vreme kad je svastika kod kuće. Da mu se više ne biste zamerili, vi ćete se kod svojih drugova raspitivati za ma kakav honorarni posao, izlažući se neprijatnosti da svi pomisle kako ga tražite za neku svoju prijateljicu. Kada konačno taj posao nađete i telefonirate dotičnoj svastiki, ona će vas teškom mukom razumeti, a onda zaprepastiti: što će njoj honorarni posao? To sigurno nešto njen zet petlja, jer mu se čini da ona ne unosi dovoljno u kuću. A ona, bogami, dosta unosi, da živi sama, jevtinije bi proizašla ... Pa sad, vi izvinite! ako vam je potreban neko za taj posao, ona ima drugaricu koja ... i tako dalje, i tako dalje. A svoga zeta, ona će već pitati što je dovodi u ovakav položaj da mora da se izvinjava nepoznatom čoveku! ...

Kad spustite telefonsku slušalicu, zujaće vam još dugo u ušima njen prodoran glas, pa ćete se ljutiti i na nju, i na samog sebe, a najviše na njega — zeta, odnosno vašeg prijatelja, koji je tražio da mu »učinite«. Rešićete da mu prvom prilikom u oči kažete da je ... da je šta? Kakvim pogrdnim imenom da ga nazovete? Da li je on vama nešto skrivio? Pa i nije. Traži čovek nemoguće usluge, ali čini to bez zle namere, iz neznanja, po malo od nužde. Ljudi se dovijaju kako znaju, eto.

I kad ga budete sreli sledeći put, i uopšte, kad ga ubuduće budete susretali, umesto da ga izgrdite ili izbegavate, vi ćete se, začudo, uvek prema njemu osećati kao dužnik, kao krivac. Kao čovek koji »nije hteo da mu učini«.

A za njega — takvi su svi ljudi koje on više ili manje poznaje, stari i mladi, muško i žensko. Svi njemu nešto duguju, svi su dužni da mu »nešto učine«, svi su krivi ako mu ne »učine«. Gotovo nema čoveka koga on ne može presresti sa ljupkim: »Slušaj, bogati, šta sam ono hteo da te zamolim ...«

Ako mu je poznanik postao činovnik ambasade na strani, on će mu slati spiskove »sitnica« koje su mu potrebne i uvredićе se ljuto ako ih sve ne dobije: i naliv-pero, i kišni kaput i aparat za brijanje.

Ako je prijateljica njegove žene glumica, biće dužna da mu nabavi karte za svaku premijeru.

Ako se upoznao sa književnikom posetiće ga iznenada, sa »malom molbom« da pročita njegov izveštaj za godišnju skupštinu toga i toga društva. To onako, da mu se ne bi omakla »neka stilska greška«. A šta je to već za jednog književnika da pročita desetak strana, kucanih bez proreda?

Zaluta li slikar u njegovu kuću, moraće besplatno da napravi portret nekog od ukućana, ukoliko se ne otkupi »bar nekom mrtvom prirodom«.

Ako mu seljak prekorači prag, moraće da mu se oduži balonom rakije, ili medom ili tamo već kojim bilo »proizvodom« svoga kraja.

I tako redom. Nema živog čoveka kome on neće pronaći zlatnu žicu, mogućnost da iz njega za sebe izvuče neku korist. Ne izvuče li je, čovek je za njega sebičan, nezahvalan, bezobziran — »nikakav«.

A pošto uvek ima više ljudi koji »neće da mu učine«, od onih koji podležu njegovim umiljatim traženjima — on je gotovo uvek nezadovoljan. Vremenom, on se i ogorči. Sve mu se čini da je zapostavljen u svemu i svugde: da mu žena dovoljno ne ugađa, da ga pretpostavljeni dovoljno ne cene i ne unapređuju, da ga mladi dovoljno ne poštuju, da ga prijatelji zanemaruju. Samo siromašnije i neuglednije od sebe prezire, inače je zavidan svima i svakome na svemu.

Je l' te da ga poznajete?

Miloš Bajić: Crtež

Povodom izvedbe „Povlačenja" u Beogradskom dramskom pozorištu

Poslije pretstave »Povlačenja« u Beogradskom dramskom pozorištu 21 februara 1951 g. uzalud sam tražio na programu ime prerađivača. Prerađivač je ostao anoniman. Reditelj Soja Jovanović objasnila mi je, da to nije bila sama ona, nego kolektiv stručnjaka, kazališni savjet, koji je preuzeo uz živog autora dramaturšku sekciju djela. Da li je to uloga kazališnog savjeta, izlišno je pitati.

Obično kazališni ljudi vole da prekrajavaju prizore koji im izgledaju »nescenski« (izvjesna skraćenja su katkada nužna) da grubo premještaju tekst, da prerađuju pojedine komade, pa čak da dodaju svoje rečenice karakterima, koje pisac nije znao »bolje protumačiti«, a to sve često puta, nažalost, zbog 3% ili 2% tantijema prerađivačkih prava. Ovoga puta kolektivni prerađivač, iako nije reflektirao na prerađivačke tantijeme, izvršio je samovoljno, nestručnjački i nekulturno amputaciju mog djela, koje je, iako skromne konstrukcije i slabašnih ekstremiteta, imalo po mom mišljenju a i po mišljenju javne kritike i priznanja publike jaku jezgru. Ovakav torzo, u redakciji kazališnog savjeta ima sasvim druge kvalitete. Koliko je to pogrešno i koliko je to kulturno-historijski falsifikat, mislim da ne treba isticati i ponavljati. Ali ukoliko se to uvriježilo više ili manje na našim pozornicama, a na pozornici Beogradskog dramskog pozorišta prevršilo svaku mjeru i takoreći postalo njegov metod (sjetimo se polemike oko »Skupa« i »Kako vam drago«), to je potrebno da i ja, kao autor, protestiram protiv ovakova načina prilaženja djelu i njegova ostvarenja na pozornici.

U razgovoru s drugom Salkom Repakom, upravnikom Beogradskog dramskog pozorišta, uvidio sam da ću morati zbog principijelnih zabluda javno istupiti. Drug Repak tvrdi, da djelu treba prići revolucionarno i da treba prekinuti sa starim šablonama. Jest, zbilja ja se slažem s drugom Repakom, ali vidjet ćemo sada, kako je ta misao ostvarena.

Najveća vrijednost Beogradskog dramskog pozorišta je njegov mladi, vrlo talentirani ansambl. Već to što se uspjelo okupiti tako mlade glumce pretstavlja pozitivni korak u formiranju novog »nešablonskog« teatra. I prigodom izvedbe »Povlačenja« kvalitete tog ansambla su neosporno došle do izražaja. Redatelj je smjelo pristupio teškom djelu i obogatio ga svojom scenskom invencijom. Zamisao scene je originalna, iako možda neadekvatna (prebogata je) sredini malog dalmatinskog samostana. Ali scena ima dubinu, prostornost i perspektivu, ona nije zatvorena »šablonska« kutija, kakvu je mašta autora zamišljala i opisala u knjizi. Povezati pojedine prizore novim slikama, u vremenskom slijedu, također je interesantno i uspjelo na okretnoj pozornici. To je možda put osvježenja, dinamičnosti kazališta. U inostranstvu to se postiže brzom izmjenom svijetla i mraka. Režija je uspješno pokušala da prekine šablonu akademizma u teatru, ona je mjestimično ispunila dijalog čitavim bogatstvom uzrečica, upadica (naravno iz podteksta), ona je vrlo originalno, ali ne pogrešno, dosljedno interpretirala pojedine karaktere (osim žene koju Bernardo ispovijeda!) motivirajući iznenađujuće i vješto u mis-en-sceni njihove odnose, radnje, pokrete. Smisao i ukus redatelja osobito se očitovao u nekoliko scena, koje ne mogu a da ne spomenem. (Scena u prvom činu, kad Vincence — M. Paskaljević prigovara Vilku što ga je desavuirao pred Rikom; taj crkveni miš (koncepcija reditelja!) mrmori i rogobori, on dominira iako nema teksta, ali dominira jer je pravilno uočeno, da je u tom trenutku pažnja koncentrirana na njega; scena u trećem činu (ovdje je uzet redoslijed činova u mojoj drami, a ne u »preradbi«) kad se Terko (S. Janićijević) poslije zločina sjeti, da je u crkvi i skine šešir kretnjom koja ga, mogu reći, karakterizira; scena K. Tonkovića (B. Jovanović) i V. Zeričića (M. Viktorović) u drugom činu itd. Igra spomenutih glumaca, kao i igra Rade Markovića, Ljubivoja Tadića, Slobodana Perovića, Vlastimira Stojiljkovića i drugih zaslužuje priznanje). Oni bez sumnje pretstavljaju nadu Beogradskog dramskog pozorišta, i oni će se razviti u prvorazredne glumce.

Ali cilj mog članka nije da donosi kritički prikaz same pretstave. Ukoliko su ova i ovakva letimična zapažanja kvalitete jednog »revolucionarnog zahvata u djelo«, onda sam se ja s tim složio s redateljom u decembru 1950 god. Nisam mogao ni slutiti da će »revolucionarnost« ići tako daleko.

Karakteristično je, a služi i za orijentaciju u diskusiji, da je od mene traženo da promijenim naslov »Povlačenje« u »Crna legija« iz posve konjunkturnih »filmskih« motiva, što sam, razumije se, odbio. Ali onda se više nije konzultiralo sa mnom i bez moje dozvole izvršena je samovolja. »Povlačenje« je od četiri čina pretvoreno u dramu od tri čina, preko dvadeset i pet prizora je brisano ili skraćeno (osakaćeno!). Sasvim su izbačene dvije uloge (Kata, majka Matetine i Vlade Bilić, sjemeništarac). Izbačene su i uloge trojice domobrana.

Naravno da je to štetilo u velikoj mjeri djelu. »Povlačenje« je drama sredine i karaktera u njoj; ona nema jednu glavnu radnju; ona nema ni osnovne jedinstvene fabule. Nije to samo povlačenje neprijateljske vojske, nego je to povlačenje — i to je ono glavno — samostanskih kreatura u »odmaranje za još veću aktivnost« u poslijeratnim vremenima. Ideja je manje na onome što se događa, više na onome što će se dogoditi poslije povlačenja; kako ljudi promatraju samostan i u kakvoj impresiji on ostaje u njihovoj svijesti i poslije ratnog vihora. Zbog toga su potrebna lica kao što je Kata, i druga. Bernardo kaže: ...»zatvoren u svojoj južnoj sobi možda ću moći da se odmorim i spremim materijal za...« (Ovo je brisano!) Nazovi-redakcija je ovo smatrala beznačajnim ili sekundarnim, jer je ostavila sve prizore, koji ističu blijedo ocrtanu fabulu bijega Srećka Novaka. Da sam ja to smatrao glavnim, napisao bih sigurno dramu, u kojoj bih mnogo bolje iskoristio kriminalni zaplet. Glavna tri lika fratara (samostanski kolektiv) treba da bude u centru pažnje i njihov utjecaj se odražava na svim ostalim likovima; refleks njihov je i na Vladi Biliću (brisana uloga!) mladom sjemeništarcu, koji je izgubio osjećaj za pomajkom i koji je hladan, beščuvstven i »urvišen« kao i Leonarde čiji je đak; u njihovoj sjeni živi i nedužna seljanka Kata, majka samostanskog sluge Matetine, čiju primitivnost koriste i koju upregu u kola izdaje (i ova je uloga brisana). Brisani su najvažniji momenti kad Bernardo razgovara s Dujkom, stvarajući farizejskom pretvornošću i »velikodušnošću« pozicije među poštenim svijetom za svoj ostanak u varoši. Brisana je karakterizacija Bernarda: »A ovog ću očoriti (kanarinca); užarim iglu, očice mu propište kao kapljice vode na žaru i kasnije propjeva«. Brisan je prizor s domobranima; prizor najživljeg dijaloga između Rika i Vincenca u prvom činu; čitav posljednji prizor s Rikom u četvrtom činu (kad on govori da su odvedene u logor njegova sestra i unuka — kćer Bernardova — a Vincenco, koji ih je unio u spisak osuđenih, žalosti se i tobože tuguje; brisan je u trećem činu prizor između Dujke i Slijepca bez kojeg se ne može znati njihov odnos (»Ne muči se, vjeruj mi, ovo je tvoje vrijeme Dujka«) itd., itd. Nadopisan je i kraj drame s nekom molitvom drugih svećenika! Koje li zamisli?! Zar prerađivač doista misli da su oni u tom času molili?!

U svemu tome se odmoglo piscu, odmoglo publici. Na primjer, pisac priznaje, da je jedan od slabijih likova u drami Mira, ali ovako iznesena, ona uopće nije objašnjena. U tekstu ima dijaloga, bar informativnog, koji je daleko bolje objašnjava.

U razgovoru su neki drugovi iz Beogradskog dramskog pozorišta argumentirali to brisanje slabijom glumačkom igrom u dotičnim prizorima. To je argumenat, kojim bi svaku kazališnu pretstavu gledali u fragmentima glume najboljih. Neka publika i kritika zapišu i ocijene »što i koliko od toga (sviđanja i nesviđanja) ide na račun pjesnikov, a šta na račun glumčev« (Lessing).

Koliko su naivne prirode primjedbe i želje za brisanjem već datog teksta, svjedoči i slijedeća opaska: — da bi trebalo brisati i riječi Slijepca: »Srećko je umaknuo« — zbog konspiracije (!!!). Zbogom kazališna umjetnosti, ako od tebe tražimo vulgarnu prozaičnu logiku i ako svedemo riječi i njihovo značenje (djelovanje) na efemerna traženja, sviđanja ili nesviđanja prema opsegu svoje vlastite psihologije i invencije.

Kvantitativno izraženo računam, da je bez moje privole brisano preko 25% teksta, a djelo u zagrebačkoj izvedbi (kompletno) traje samo dva i po sata s pauzama.

Neka javnost i kritika presudi, a ja kao autor imam prava od Beogradskog dramskog pozorišta da tražim:

Unijeti sve uloge i sva brisana mjesta u interesu drame i u interesu beogradske publike, koja s velikim zanimanjem sluša i gleda vizuelno—interesantnu glumački dobro izvedenu pretstavu.

Mirko BOŽIĆ

O jednoj pretstavi „Prodane nevjeste" u Beogradskoj operi

Običaj je kod nas da se u štampi registruju i ocjenjuju samo premijere ili obnovljene pretstave premijerskog karaktera. Opernim pretstavama u toku sezone, pa ni onima kod kojih se javljaju neke veće izmjene, ne posvećuje se ta pažnja. Ako pogledamo sam karakter rada opernog pozorišta koje zahtijeva stalni određeni — odnosno najviši napor i napor snaga za svaku opernu pretstavu, dolazimo do zaključka da takva praksa u ocjenjivanju nije pravilna. Konačno: sliku umjetničkog nivoa opernog teatra potpunije daje pretstava iz sredine sezone, nego premijera koja je s jedne strane sva u znaku težnje za što reprezentativnijim umjetničkim dometom, s druge strane u znaku izvjesne umjetničke nervoze koja može biti i na štetu kvaliteta.

Neopazice je prošlo nekoliko pretstava Smetanine »Prodane nevjeste« (koncem januara i u februaru) sa novom režijom (Mladen Sabljić) i koreografijom (Ani Radošević) kao i sa nekim novim pjevačkim partijama. Prema umjetničkom rezultatu koji pokazuje ova pretstava mislim da je potrebno da se o njoj zna nešto više.

Specijalno kad je u pitanju »Prodana nevjesta« treba na jednu stvar pripaziti: ta opera spada među ona operska djela za koja se često misli da u pogledu režije nema ništa više da se kaže. Međutim mladi režiser Mladen Sabljić uspio je da nepretenciozno i sa skromnim sredstvima (a u okviru stare inscenacije) osvježi čitavu scenu dobro zamišljenim i logično postavljenim akcijama, koje nalaze svoje puno opravdanje u Smetaninoj partituri. Tu je M. Sabljić pokazao inventivnost i duhovitost.

Spomenut ću samo dva momenta koji to dokazuju. Režiser je u radnju prvog čina »utkao« scene seoske svadbe koja je u nekoliko mahova nagovještena na sceni. S tim je povezao i oživljavanje scene za vrijeme nastupnog hora koja je obično statična.

Režiser sa nastupom hora dovodi na scenu mladence (a budući da su to solisti baleta iz prvog čina, ovo ne ostaje usamljena epizoda, nego zajedno sa baletskim finalom režijski natkriljuje čitav čin), a u srednjem dijelu horskog stava, koji i u muzici i u tekstu donosi »zatamnjenje« — potsjećanje na prolaznost mladosti i na ne mnogo idilični kasnije bračni život — režiser dovodi na scenu postariji bračni par koji u svađi prilazi krčmarskim stolovima. S tim epizodama je ujedno i hor prinuđen na logičnu scensku akciju. Bilo je još više ili manje uspjelih detalja u drugom i trećem činu, ali na sceni u početku trećeg čina moram da se zaustavim.

Razmjerno dosta dugi uvod pred Vašekovim monologom u kome on iskazuje strah pred Marženkom (koja mu »otrov sprema«) Mladen Sabljić je koristio da u Marženkinu kuću uvede — uz odgovarajuću glumu Vašeka, njegove roditelje i Kecala, nakon čega se Vašek kradom izvlači iz kuće i pjeva svoj monolog.

Ani Radošević u koreografiji »polke« u prvom činu koristi i elemente svadbene igre što odgovara čitavoj koncepciji režije.

No osobito živopisno i duhovito Ani Radošević postavlja scenu dolaska cirkusa i cirkuske pretstave. Iako se možda na prvi pogled čini da oprema i igra cirkusa nadilazi ono što bi trebalo da dade jedan mali provincijski cirkus (i ono što daje Smetanina muzika kod samog ulaska komedijaša) ova koncepcija Ani Radošević potpuno odgovara izražajnom bogatstvu i formalnoj zaokruženosti Smetanine muzike u sceni igre cirkuskog ansambla.

Osim toga vrlo su lijepo izbalansirani elementi baleta i klaunske komike i čitava produkcija cirkusanata, čini lijepu cjelinu koja neobično osvježavajući i zabavno djeluje.

U ovim pretstavama solisti su dali lijepe kvalitete. Anita Mezetova je kulturno i profinjeno, a neposredno, dala lik Marženke: Drago Čuden (kao gost) u ulozi Jenjika, osim lijepim glasovnim materijalom i muzikalnošću, odlično je djelovao i kao pojava. Žarko Cvejić glasovno i glumački vrlo dobro daje Kecala čija uloga dozvoljava u okviru komike i izvjesnu groteksu. Mladi tenor Čeda Žarković nastupio je u ulozi Vaška (prvi put — u ulozi ovolikog obima); on je zadovoljio glasovno, muzikalno i glumački (premda bi u ovom posljednjem morao pripaziti malo više na uravnoteženost pokreta na sceni i mimike). Moram naglasiti pozitivnost koncepcije Vašekovog lika kakva je data u ovim pretstavama gdje je Vašek prikazan kao ljepuškasti i simpatični mladić pomalo priglup, a ne kao karikatura kako ga se često donosilo u našim operskim pozorištima. U ostalim ulogama — Dragomir Nikolić (Krušina), Ljubica Ljubičić (Ludmila), Miroslav Čangalović (Miha), Evgenija Pinterović (Hata), zatim Sofija Stanković (Esmeralda), — osjetio se studiozan rad i međusobna usklađenost.

Horski baletski ansambl i orkestar bili su općenito dobri (hor je u glumi negdje bio premalo snalažljiv napr. u drugom činu). Muzičkom stranom pretstave sigurno je rukovodio Oskar Danon.

Nikola HERCIGONJA

Anegdote o našim književnicima

Matoš časti

Kao što je poznato Anton Gustav Matoš (1873—1914) bavio se u dva maha u Beogradu. Kao đak neke veterinarske škole u Beču, nemajući mature, bio je prema tadašnjim austrougarskim vojnim propisima uzet u vojsku kao običan redov, ali nije mogao trpeti kasarnsku stegu, prebegao je u Beograd. Zatim je posle nekog vremena otišao u Pariz, a iz Pariza se opet vratio u Beograd, dok najzad nije amnestiran kao vojni begunac god. 1908, te se mogao vratiti u Zagreb.

Matoš je najlepše godine svoga života proveo u Beogradu. Živeći u tadašnjoj prilično živoj književnoj atmosferi svoga veka kad su radili Sremac, Nušić, Glišić, Bora Stanković, Veselinović, Domanović, braća Ilići i drugi, — atmosferi punoj duha, drugarstva i intenzivnog književnog stvaranja, — Matoš je i sam doprinosio svojim temperamentom i originalnošću toj atmosferi. U boemskoj kavani »Dardanelli« (koja je bila blizu Pozorišta, na mestu gde je sad Investiciona banka); u domu Jovana Ilića i njegovih sinova; u redakcijama »Samouprave« i drugih listova u kojima je pisao književne feljtone; u pozorištu, gde je bio svirač u orkestru, — Matoš se družio s piscima, novinarima, glumcima, muzičarima, likovnim umetnicima i svuda bio rado dočekivan. Koliko god oštar i zajedljiv na peru, on je u ličnom saobraćaju bio dobroćudan i druželjubiv.

Tada se u Beogradu bavio jedan slovenački novinar, Milan Plut, neka vrsta emigranta kao i Matoš. Plut je bio još siromašniji nego Matoš. Dok se Matoš nekako provlačio zaradom od orkestra i od saradnje po hrvatskim i srpskim listovima, Plut je sa svojim skromnim sposobnostima živeo kao ptica na grani menjajući redakcije i »pumpajući« koga stigne.

Između Matoša i Pluta postojala je stalno neka čegrst. Plut je bio široki Jugosloven, u koga je jugoslovenstvo bilo iznad slovenačkih, hrvatskih, srpskih interesa, a Matoš je opet, ne poričući jugoslovensku ideju, mnogo držao i do svoga hrvatstva. Bilo je, sem toga, i nekih ličnih protivnosti, pojačanih još i time što je Plut bio malo smešan i smeten čovek, pa je već svojom pojavom i ponašanjem izazivao Matoša da ga ne ostavlja na miru ni u ličnim susretima ni u štampi.

Matoš je nekoliko puta u svojim feljtonima potkačio Pluta, obično uzgred, s nekoliko rečenica, što je Pluta uvek vrlo uzbudivalo i ljutilo.

Jednom tako, posle nekoga Matoševa ispada protiv njega ulazi Plut u kavanu i čim je spazio Matoša prilazi njegovom stolu i počinje da se svađa u nekom slovenačko-srpskom narečju utoliko žešće što je bez pare i džepu i bez izgleda da će večerati.

— Ti, šuft jedan, — viče Plut na Matoša.

Matoš se smeje, pušta Pluta da govori, zove kelnera i pita ga:

— Šta ima za pojesti?

Kelner reda:

— Čulbastija... Pasulj sa šniclom... Pasulj sa pastrmom... Sarma... Sočivo sa kobasicama.

— E, daj sočivo, — veli Matoš, — pa se obrati Plutu. — Slušaj, Plut! Ja sam primio za onaj feljton 26 kruna i po, od čega na tebe otpada osamdeset filira koliko zauzima u onom članku tvoja veličina. Ali to tvoju saradnju ja ti ne plaćam u gotovom, nego u naturi. Jedi, dakle, i ti, što ti duša ište!

Plut indignirano odbija i dalje grdi, ali se društvo smeje i intervenište:

— Nemoj da si lud, čoveče! Sedi pa večeraj, kad ti čovek nudi. Što je štampano, štampano je, uništiti ne možeš, pa bar večeraj.

Plut zastaje, premišlja se, pa odjednom opsova nešto čisto srpski, zgrabi stolicu, sede za sto malo podalje od Matoša i reče mu:

— Ali ti da poručuješ, jer kakav si, možeš da se predomisliš, a ja, znaš, momentalno para nemam!

— E, u to sam siguran da momentalno nemaš, — veli Matoš pa poručuje i za njega večeru i piće, a uvek pita kelnera kako što donese pošto je i zatim sabira Plutov račun.

Večeraju oni tako sve po redu, i piju, pre jela rakiju, za vreme jela vino, posle jela kavu, pa opet vino, dok se odjednom Matoš prodera:

— Halt! — i zgrabi Plutu čašu iz ruke.

— Šta je, šta ti je? — začudi se društvo.

— Prekoračio je budžet, — kaže Matoš, — pa se obraća Plutu: — Plut, ako hoćeš i dalje da konsumiraš, to možeš samo pod nagodbom da dopustiš da te zvrcnem i idući put.

I uz gromoglasni smeh celoga društva, Plut psuje, ali daje Matošu dopuštenje da ga i idući put napadne.

Najzad, kad je platio svoj i Plutov račun, Matoš kaže Plutu:

— Idući put moj juriš na tvoju veličinu trajati će duže... Dakle, imaš da dobiješ i kusur, ali to ćeš dobiti kad stvar izide.

Ali Plut je već utolio glad i žeđ, pa se smirio i tek da očuva formu, pominje Matošu »boga krobotskog«, a ostalima iz društva »boga ajdučkog«, »mater užičanersku« i ostale izraze iz svoga repertoara.

B. CRNOJEVIĆ

O STANJU I PROBLEMIMA NAŠIH ANTIKVARNICA

Činjenica je da orijentacija rukovodstva antikvarnica, kako onih nižih tako i onih viših, o značaju i zadacima antikvarnica u socijalističkom društvu nije pouzdana. Ona je prvenstveno komercijalna, a ne kulturna. Zadaci su antikvarnica, međutim, izrazito kulturnog značaja: one treba da dobrom organizacijom poslovanja vrše redovno snabdijevanje stručnom i drugom kvalitativnom literaturom, javnih biblioteka, naučnih i kulturnih ustanova, škola, preduzeća itd., i to ne samo, kao dosad, u centrima, nego i onih u unutrašnjosti zemlje. Dosad, iz komercijalnih razloga, one su često puta, prodavale dragocjene knjige prvom kupcu koji se javio, ako se za te knjige nisu javili kao kupci biblioteke i ustanove u sjedištu antikvarnica. Zatim, antikvarnice treba svoje poslovanje da vode po principima naučnog antikvarijata tj. da stručno obrađuju i kompletiraju za naše mnogobrojne biblioteke, naučne i kulturne ustanove, kao i za kulturne radnike — časopise, novine, naučne i beletrističke edicije, raritete, što dosad nije radila nijedna antikvarnica, osim možda antikvarnica u Ljubljani.

Poslovanje državnih antikvarnica u Beogradu i Zagrebu, a u manjoj mjeri i u Sarajevu, pati od birokratskih metoda i od nedovoljno stručnog rukovođenja. Knjige se otkupljuju komisijski i zavode u niz protokola i kartona, što ih, naravno, osjetno poskupljuje i usporava njihovo kretanje do kupaca, a svi ti postupci, stvarno, nemaju nikakvog značaja ni za kontrolu ni za kakav naučno-bibliografski rad. Prodavci moraju dugo da čekaju dok naplate knjige, što u ovoj vrsti trgovine, nikad i nigdje nije bio slučaj. U komisijama se nalaze ljudi čije je poznavanje knjiga skromno, za koje je, obično, socijalistička literatura i štampa, u prošlosti, nepoznanica, a njihovo stručno, antikvarsko znanje — neznatno. Otuda dolazi do čudnog šarenila po rafovima antikvarijata: uz petparačku literaturu naći ćete knjige za kojima vapiju javne biblioteke, naučne ustanove, redakcije itd. Takav sistem poslovanja doveo je do toga da antikvarnice ne savladuju godišnje možda ni peti dio poslovnog kapaciteta koji su imali privatnici-antikvari. A to zapravo znači da se dobar postotak trgovine sa antikvarnim knjigama vrši mimo državnih antikvarnica. Privatnici knjige neposredno prodaju, mahom po veoma visokim cijenama, javnim bibliotekama i drugim ustanovama, naturajući im pri tome i nepotrebne knjige, čime se nesumnjivo nanosi svake godine ogromna kulturna i materijalna šteta našoj zajednici. Drugim riječima, državne antikvarnice nisu još postale regulator na tržištu sa antikvarnom knjigom, one ne izvršavaju svoju kulturnu misiju onako kako bi trebalo.

U posljednje vrijeme birokratizam u antikvarnicama u Beogradu i u Sarajevu uzeo je puni zamah. One mjesecima ne kupuju knjige, na jednodušno čuđenje i negodovanje i prodavaca i kupaca, a pogotovu naših kulturnih radnika. Izgovori su naoko opravdani: »Banka nam je skresala kaseni plan, a zatim, znate, mi smo trgovačko preduzeće pa treba da najprije rasprodamo ovo što imamo na skladištu«... Ustvari, za ovo, kao i za niz drugih nedostataka o kojima je ovdje bila reč, krivicu snose direkcije koje upravljaju antikvarnicama, a koje nisu poklanjale nikakvu pažnju radu i problemima antikvarnica, nego su prepustile da njihovu kulturnu i komercijalnu politiku vode ljudi iz administracije. A to što se dopustilo da antikvarnice dođu u ćorsokak, — nije samo kulturno i komercijalno pitanje. Mnogi se s pravom pitaju zašto da uslijed nečijeg nehata i javašluka naši trudbenici i građani stiču pogrešan utisak da nemamo razumijevanja za ovu vrstu trgovine.

Osnovni problem naših državnih antikvarnica, a to se može reći i za antikvarnice »Nopoka«, sastoji se u tome da se iz njihovog poslovanja i rukovođenja što prije otstrane birokratska shvatanja i postupci. Potrebno je u dogledno vrijeme sazvati radno savjetovanje svih zainteresovanih rukovodilaca i stručnjaka za antikvarsko poslovanje, na kome bi se pretresli i razradili aktuelni problemi i pitanja naših antikvarnica, pitanje kadrova, pitanje donošenja jedinstvene i obavezne uredbe o poslovanju antikvarnica, o cjenama, kupovini i prodaji antikvarnih knjiga za cijelu zemlju; problem organizacije stručnog poslovanja; pitanje organizovanja sistematskog snabdijevanja knjigama biblioteka i ustanova u unutrašnjosti; pitanje koordinacije između antikvarnica, koja uopšte ne postoji i sl.

I još nešto što je veoma značajno za rješavanje svega toga. Direkcije izdavačkih preduzeća pod čijim se operativnim rukovodstvom nalaze antikvarnice, morale bi se intenzivnije pozabaviti stanjem, radom i zadacima antikvarnica. Njihov dosadašnji odnos prema antikvarnicama bio je mačuhinski. Radeći na problemima izdavačke djelatnosti ili na zadacima svojih brojnih prodavnica novih knjiga i školskog i kancelarijskog pribora, one su antikvarnice veoma zapustile tretirajući ih kao balast preduzeća.

Antikvarnice su, treba priznati, i u prošlosti mnogo doprinijele bogaćenju naših javnih biblioteka i naučnih ustanova, biblioteka naših kulturnih radnika, i svakog ljubitelja knjige. Zašto da to ne budu i danas.

Rizo RAMIĆ

BIBLIOGRAFIJA

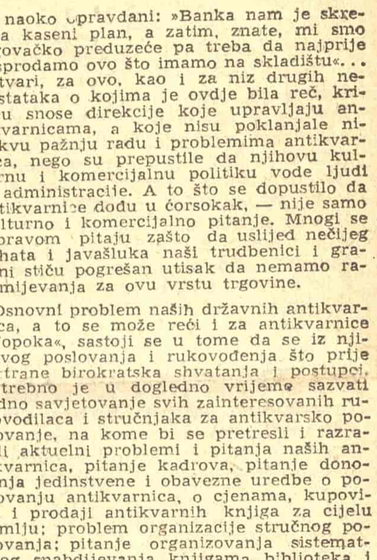

Erih Koš: **Zapisi o mladim ljudima**, hronike. Izdanje »Prosvete«, Beograd 1950, ćirilicom, str. 163, cena 42 din.

Ivo Ćipiko: **Pauci**, pripovijetke. Izdanje Srpskog kulturno-prosvetnog društva »Prosvjeta«, Zagreb 1951, ćirilicom, str. 271 cena 55 din.

Dinko Šimunović: **Porodica Vinčić**. Izdanje Srpskog kulturno-prosvjetnog društva »Prosvjeta«, Zagreb 1951, ćirilicom, str. 257, cena 57 din.

Josip Kozarac: **Među svijetom i tminom**, pripovjetka. Izdanje »Novog pokoljenja«, Zagreb 1950, latinicom, str. 167, cijena 29 din.

UREDNICI
Dušan Kostić, Tanasije Mladenović, Jovan Popović

Broj čekovnog računa 102-8032020
Pošt. fah redakcije 617
Poštanski fah administracije 629
Rukopisi se ne vraćaju

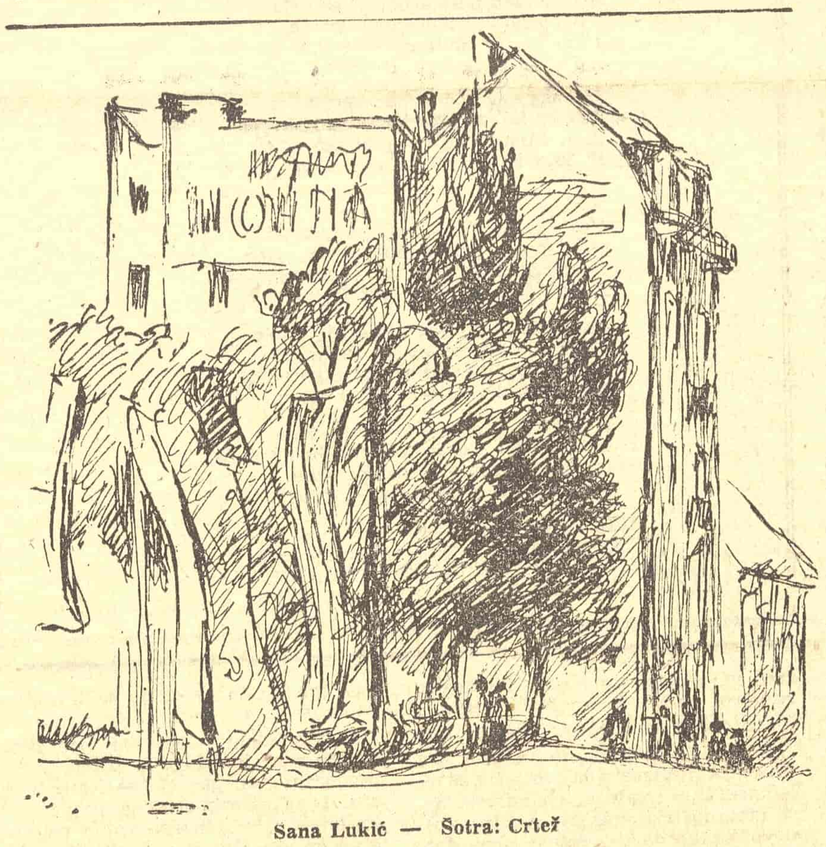

Sana Lukić — Šotra: Crtež

Marionete, ginjoli i još neki problemi

Kada sam jednom iza scene posmatrao pretstavu marionetskog pozorišta, pao mi je u oči jedan naizgled nevažan detalj. Manipulant je naglo podigao svoju lutku, pošto ju je izveo sa pozornice, i ostavio je da visi u zraku skoro čitavih pet minuta, čekajući, zagledan u ostale lutke na bini, svoj šlagvort. Tada je ponovo spustio lutku, doterao kontrolnik s koncima i mirno, bez uzbuđenja uveo je na pozornicu....

Da li je taj manipulant vršcima prstiju dodirivao preko konaca njenu glavu, ruke, noge, da li je osećao sebe kako se savijanjem do njenih razmera i uvukao u nju, kako se spustio sa svog mosta dole na binu, obučen u pozorišni kostim, zasenjen zracima reflektora i rampe i izložen očima, radoznalim očima dečje publike? Da je to osećao on bi svoju lutku i iza scene ostavio na podu, tretirao je kao živo biće, zamišljao sebe u njoj, vodio je iza kulisa, baš kao što bi i on sam to radio da je glumac, i dozvolio bi joj da ima malu tremu pred sledeći izlazak na scenu. On bi, još više, od svega toga, od igranja pred samim sobom i za samog sebe osećao veliko zadovoljstvo, uživanje, pa i neophodnu potrebu za ovakvim življavanjem. Pravi umetnik-manipulant bio bi u tome neumoran. On bi još nekih desetak minuta posle pretstave živeo sa lutkom i kroz nju. Improvizirao bi možda sa svojim kolegama i neku diskusiju lutaka o pretstavi, pokušavajući da kroz lutku oživi sebe, dajući joj svoj temperament, gestikulaciju, rečnik. U ovom samozadovoljstvu manipulanta, ako bi u tome uspeo, u toj igri igre radi, iza scene i bez publike, i počinje čarolika umetnost marionetskog pozorišta.

Ali, ubeđen sam da to naš manipulant nije osećao, kao ni većina manipulanata beogradskog marionetskog pozorišta, jer se njegova lutka, kao i ostale lutke tako nesrećno batrgala na sceni, lebdela po nekoliko santimetara iznad poda, a pravila korake kao da dodiruje pod. Marionete, iako već dve godine govore sa svoje scene na Topličinom vencu (bivši »Palas«) još nisu dovoljno prohodale. Njihova elastičnost, gipkost, skokovi, čučanj, okreti, trčanje i druge osnovne scenske radnje (dakle najelementarnija tehnika animiranja lutke), nisu odmakli od početničkog stadijuma; ne zato što ansambl marionetskog pozorišta za dve godine nije mogao da savlada manipulantsku veštinu. Uzrok tome je nestabilnost ove umetničke kuće, koja poput prolaznog hotela prima i otprema goste. Nemaran odnos prema pozorištu lutaka NR Srbije (tako se zvanično zove marionetsko pozorište) tesne, nehigijenske i malobrojne prostorije, učinili su svoje — ali i nestručnost manipulanata, takođe.

Pa ipak, manipulantima ostaje jedno, ako žele da sa više uspeha koračaju napred, da jednog dana marionetsko pozorište ne bude samo za decu već i za odrasle i da se u njemu izvode ozbiljne drame i baleti, kao što je to slučaj u drugim zemljama: da shvate da je manipulant isto toliko aktivan učesnik na sceni, koliko i pozorišni glumac; da je manipulant stvaralac dramatičnih scena, aktivan učesnik u igri lutaka — taj koji igra, glumac.

* * *

Dve premijere marionetskog pozorišta u ovoj sezoni pokazale su vidni napredak jedino u scenskoj opremi. Prva premijera »Cvet života i žabica devojka« odlikovala se odličnim kostimima N. Jeličića, koji su po kroju, stilu i boji do te mere dobro diferencirali ličnosti iz priče Frana Mikuličića, po kojoj je komad rađen, da je govorni tekst bio samo dopuna karakternih, regionalnih i klasnih osobina likova. Jeličićevi kostimi služe za primer kako u lutkarskom pozorištu treba prilaziti scenskoj opremi — pronalaziti odnos dramskog teksta prema spoljnjem liku. Križekov dekor bio je takođe dobar. Živim bojama i elementima fantastike dekor je još više približio deci bajku o pastiru koji je pobedio zmaja i grofove — njegove vlasnike. Kitakove lutke podvukle su u fizionomiji glave do karikature osnovne karakterne crte pojedinih likova. Greška, koja se ponavlja i u drugim pretstavama marionetskog pozorišta, bila je jedino u neproporcionalnosti veličine lutaka. Tako je lutka pastira, na primer, delovala glomazno prema ostalim lutkama.

Od manipulanata isticala se Ljiljana Šremp f. Ona je pronašla poseban kolorit za glas svoje lutke — grofa, posebnu akcentuaciju govornog teksta, posebno oživljavanje, naročito glave, pa čak i poseban hod lutke — sve to orijentisano na efekat pakosnog i zlobnog. U drugoj premijeri »Ivica i Marica« Lj. Šremp f takođe je vešto manipulisala lutkom Veštice.

»Ivicu i Maricu« dramatizovala je po Grimovoj bajci Marija Kulundžić, koja je i režirala komad. Iako mlad reditelj ona je pokazala i u prvoj i u drugoj pretstavi dovoljno smisla za mizanscenu, naročito u prvoj gde joj je to omogućavala obimnija radnja. Ono što ostaje aktuelno u marionetskom pozorištu i posle druge premijere jeste dalje tehničko usavršavanje manipulanata, jer hod i kretanje lutaka nose još uvek sve mane ranijih pretstava.

* * *

Lutkarsko pozorište tipa Ginjol (Gradsko pozorište lutaka) dalo je u ovoj sezoni samo jednu premijeru — Nazorovog »Pionira Gruju«, dok je u prošloj sezoni dalo pet premijera. Za razliku od marionetskog pozorišta, Ginjol-teatr je svakom novom premijerom beležio nov uspeh u tehnici animiranja lutke (koja je doduše mnogo lakša nego kod marionete) u scenskoj opremi, režiji i u govoru. Put koji je gradsko pozorište prešlo od Ćopićevih »Udarnika« do Nazorovog »Pionira Gruje« nije ostavio za sobom samo veliku galeriju lutaka u pozorišnoj garderobi. U uvek prepunoj dvorani, pred kojom se skoro za sve pretstave kao leitmotiv provlači »kartu više«, od prve do poslednje premijere oživljeno je mnogo likova.

Smelost ovog pozorišta bila je u tom što je postavilo Pinokija, adaptiranog prema savremenim prilikama, u kome lutke oživljavaju diferencirano i mašćane i lutke (pozorište lutaka u pozorištu lutaka) i u kome se dimenzionira džin prema lutkama i dečacima pomoću kombinacije živih glumaca i lutaka. Ili animirati miševe u »Dedi i repi« pored mačka, psa i ostalih životinja. Iako ne u prirodnim proporcijama, Mišić se u svojoj karakternoj boji glasa, koji je visokim sopranskim registrom animatora potsećao na cijukanje u svojim plašljivim drhtavim gestama pred mačkom i u hitrom kretanju na sceni, spustio pred očima posmatrača do svojih pravih mišjih srazmera.

Ali u beogradskom Ginjolu postoji još uvek problem literature. Ma da i marionetsko pozorište pitanje tekstova nije rešilo, ono ipak ima veće mogućnosti da makar kakav dobar dramski materijal scenski obradi. Međutim, za Ginjol-teatr, sudeći po iskustvu sličnih inostranih pozorišta, potreban je specifičan dramski materijal. U Francuskoj je ovaj dečji teatr od svog osnivanja dobio naročitu fizionomiju. Tradicionalni lionski tkački radnik Ginjol, ne veći od 30 santimetara, već više od 200 godina bori se na francuskim pozornicama lutaka (kojih je danas preko hiljadu) protiv policije. Narodni duh oličen u njemu dobio je svojstvo nepobedivosti. Tai prkosni Ginjol, kroz koga se narod ruga, napada i uporno bori za svoje pravo, u svojoj plavoj radničkoj bluzi, sa štapom pod miškom, plave kose sa uzdignutim kadnetom i belom šiljastom kapicom, sa simpatičnim prćastim nosićem, postao je heroj u nizu komada koji su pisani za njega. Zajedno sa svojim priglupim drugom Njafronom i ženom mu Madlom. Ginjol već dva veka kroz smeh i zabavu vaspitava francuske mališane.

Umetnički savet pri Gradskom pozorištu lutaka možda bi uz saradnju naših književnika mogao da nađe ličnost koja bi najviše odgovarala našim prilikama i koja bi se stalno pojavljivala na sceni beogradskog Ginjola. Ovakve kontinuirane pretstave više bi zainteresovale naše najmlađe, jer bi svaka premijera donosila nove doživljaje već poznatih i omiljenih likova.

Dušan DRAGOVIĆ

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska broj 7 — Stamparija »Borba« Beograd, Kardeljeva 31.